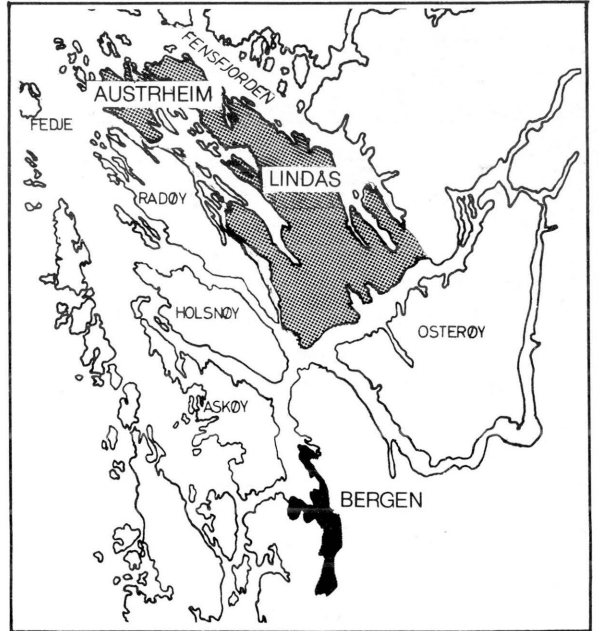

Peter Emil Kvaloy

LINDAS PROSJEKTET

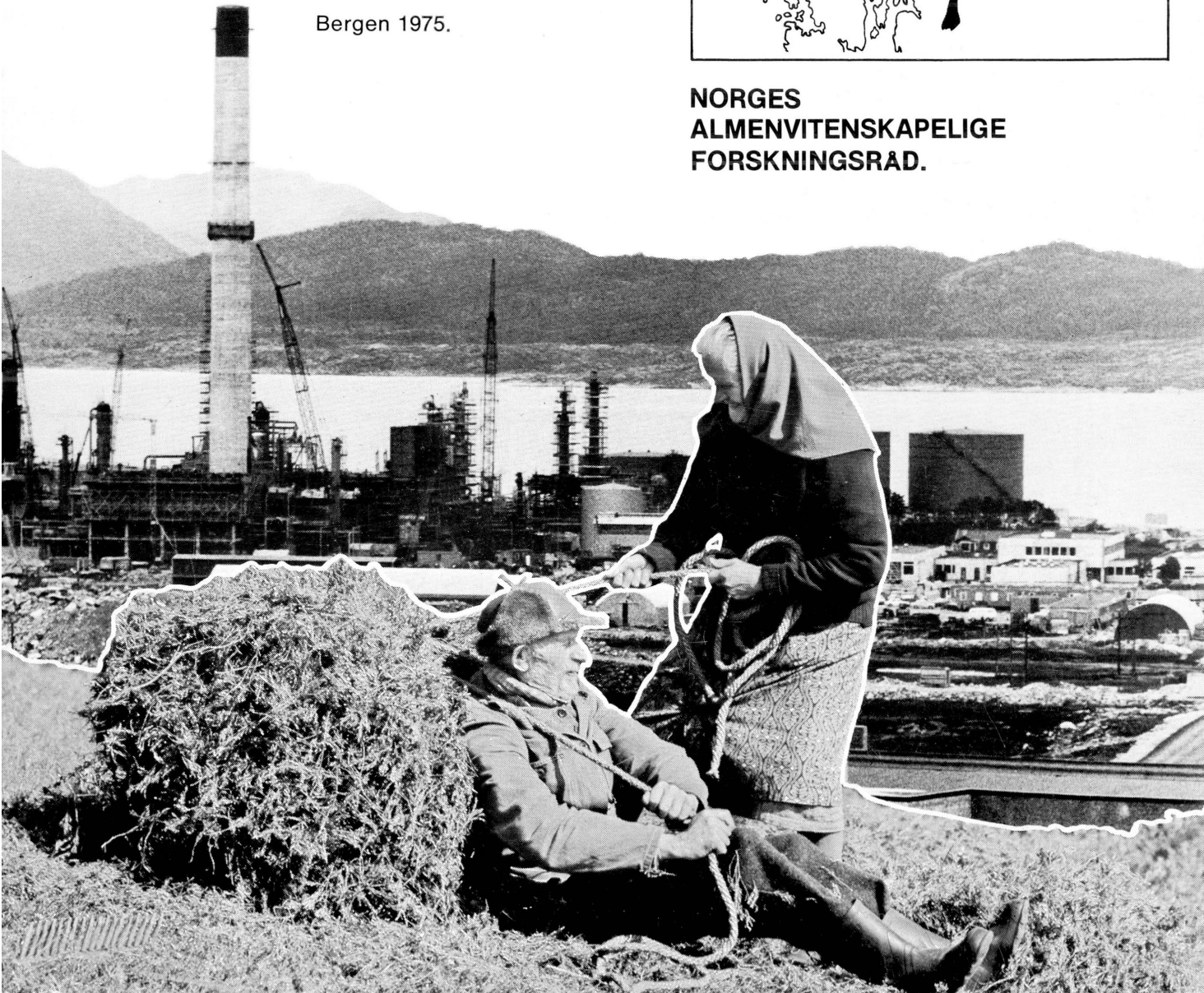
RAPPORT NR. 10.

Arne Lie Christensen

**Lyngbeite eller skog. Hundre års
skogreisning i kyststrøk til debatt.**

Bergen 1975.

**NORGES
ALMENVITENSKAPELIGE
FORSKNINGSRÅD.**

LYNGBEITE ELLER SKOG.

Hundre års skogreising i kyststrøkene til debatt.

AV

ARNE LIE CHRISTENSEN

Bergen, januar 1975.

I N N H O L D

1.	INNLEDNING	side	1
2.	TIDEN FØR 1930:		
	DEN FØRSTE SKOGPLANTINGEN	"	5
	SAMMENDRAG	"	10
	NOTER TIL KAPITTEL 2	"	12
3.	BEITE ELLER SKOG.		
	TO UTREDNINGER TIL FORSVAR FOR		
	LYNGHEIENE	"	13
	SAMMENDRAG	"	28
	NOTER TIL KAPITTEL 3	"	29
4.	BRENSELSMANGEL OG SKOGPLANTING	"	30
	SAMMENDRAG	"	40
	NOTER TIL KAPITTEL 4	"	42
5.	TIDEN ETTER 1930:		
	ØKENDE SKOGPLANTING - RASJONALISERING		
	I JORDBRUKET	"	44
	SAMMENDRAG	"	65
	NOTER TIL KAPITTEL 5	"	67
6.	SKOGPLANTING OG DISTRIKTSUTBYGGING	"	70
	SAMMENDRAG	"	78
	NOTER TIL KAPITTEL 6	"	79
7.	KONKLUSJON	"	80

1. INNLEDNING.

Lindås og Austrheim kommuner i Nordhordland er arbeidsområdet for NAVF Lindåsprosjektet. En av de viktigste oppgavene er å gjøre rede for lyngheiene som er karakteristisk for landskapet. Vi vil undersøke hvordan lyngheiene er dannet, hvordan de har vært utnyttet økonomisk og diskutere hvordan de best kan utnyttes i framtiden. Av den grunn har vi tatt opp skogreisingen til debatt.

Det er over hundre år siden den første skogen ble plantet på Vestlandet. Etter 1950 er plantingen sterkt intensivert. Store deler av de skogbare kystområdene skal etter planene dekket med skog. Det dreier seg om et areal på Vestlandet på nærmere 5 mill. dekar som før ble brukt til beite og delvis førsanking.

Ved overgang fra beitebruk til skogbruk brytes en over 2000 år gammel tradisjon. Lyngheiene er et kulturlandskap, skapt og opprettholdt av bøndene. I løpet av de siste 10-årene er lyngheiene trukket ut av jordbruksdriften. Resultatet er at de i dag preges av høy, gammel revelyng og kratt av bjørk og andre lauvtrær. Det er med andre ord praktisk talt uproductive områder. De gir i dag et magert beite for et lite antall sauer.

TRADISJONELL DRIFT

Da områdene var i drift, ble de først og fremst brukt til beite og før. Lyngslåtten var for kystområdene det utslåtter, skav og annet attåtfør var for skogs- og fjellområder. Lyngbeite skiller seg derimot fra annet utmarksbeite ved at det til dels gir beite hele året. Dette gjør at husdyrholdet avviker ganske sterkt fra den tradisjonelle driften ellers i landet.

Før

Grasproduksjonen på innmarka var relativt liten, særlig i tida før århundreskiftet. En betydelig del av føret måtte

skaffes fra utmarka. Der var lyngen det viktigste attåtåføret i de ytre distriktene, men ikke det eneste, også tare og fiskeavfall spilte en stor rolle.

Hester og kyr ble føret med lyng. Sauer måtte helst skaffe seg lyngen ute selv. Det er rimelig å anta at nærmere 1/3 av føret besto av lyng her ute i lynghei-områdene.

Beite

Likevel var beitet lyngheiens største fortrinn. De milde vintrene gjør at lyngheiene storparten av året er snøbare, ofte hele året. Derfor gikk sauer og geiter og til dels også kyr på vinterbeite.

I en kultivert lynghei vokser det ikke bare lyng men også en rekke grasarter. Lyngen har den fordel at den er eviggrønn og var derfor viktigere som beiteplante om vinteren enn om sommeren.

Om vinteren var sauene i hus om natten og fikk en del før i tillegg til beitet. Rene utgangarsauer er det lite tradisjon om i Lindås og Austrheim. Men de har nok spilt en stor rolle i de ytre distriktene tidligere. Dette er spelsauer som går ute hele året og aldri er i hus. På øyene Selbjørnen og Hufteren er det i dag store flokker utgangarsauer.

Mange steder sendes sauene på fjellbeite om sommeren, dette er en gammel skikk. Kombinasjonen av lyngbeite om vinteren og det feitere fjellbeitet om sommeren gir en maksimal utnyttelse av naturressursene samtidig som en sparer en stor del av arbeidet og utgiftene med før-sankingen.

Lite omtalt

Driftsformene i lyngheiene er lite omtalt i litteraturen selv om de har spilt stor rolle både i Norge og andre land omkring Nordsjøen. Dette gjelder både litteratur skrevet av bygdefolk og av representanter for stats-administrasjon og andre utenforstående. Slike forhold

har nok medvirket til at myndighetene har hatt spesielt liten forståelse for disse kystbøndernes tradisjonelle levesett. Dette går bl.a. fram av diskusjonen omkring skogreisningen.

Økonomi

Bygdefolks utnyttelse av ressursene har sammenheng med den totale økonomi. Mest intens var utnyttelsen av lyngheiene fram til omkring 1900 innenfor en kombinert familieøkonomi.

De enkelte familiene støttet seg til flere næringer, først og fremst jordbruk og en rekke typer fiske. Familienemedlemmene utgjorde den viktigste arbeidskraften. De produserte dels med tanke på salg, dels selvberging. Driftsutgiftene ble holdt mest mulig nede. Derfor satset folk på å utnytte de lokale ressursene maksimalt. Dette ga bøndene en relativt selvstendig stilling, selv om de også var avhengig av markeder, skatter osv.

En slik økonomi har vært almen her i landet. Karakteristisk for jordbruket i et slikt system er at ikke bare innmarka men også utmarka ble høstet. Når en skulle klare seg med gjødselen fra gårdens egne dyr, var det først og fremst åkrene som ble gjødslet. Dyreholdet ble mest mulig basert på utmarksfôr og ugjødslet utmarksbeite. Derfor var lyngheijordbruket i kystbygdene ledd i det samme økonomiske system som seterbruket i fjord- og fjellbygdene.

Innmarks- jordbruk og avvikling

I løpet av 1900-tallet er en økonomi som bygger på innmarksjordbruk, fremmet av myndighetene. Utmarka blir liggende mer eller mindre uproduktiv. Dette krever en utstrakt bruk av kraftfôr og kunstgjødsel. Dessuten satses det på sterk mekanisering. Dette er en driftsform som krever store utgifter. Når utmarka faller bort, blir jordbruksarealene svært små. Med dagens jordbrukspriser er det vanskelig å få til en lønnsom drift. De fleste bøndene i Lindås og Austrheim har enten avviklet gårdsdriften eller det er lite sannsynlig at neste generasjon vil fortsette å drive gården.

FRAMTIDIG
UTNYTTELSE

Derfor stiller Lindåsprosjektet disse spørsmål: Kan de store, skogløse områdene igjen trekkes inn i jordbruket? Kan det bygges videre på erfaringer fra det gamle jordbruket? Det er i dag planer om en omfattende skogreising. Er dette den form for utnytting av arealene som bygdefolk er best tjent med?

Vi tror ikke det er aktuelt å kopiere de gamle driftsformene, f.eks. ved å ta opp igjen lyngslåtten. Vi tror heller ikke at skogreising nødvendigvis alltid er en dårlig løsning. Det vi imidlertid ønsker, er å ta opp lyngheiene til bred debatt hvor de forskjellige utnyttelsesformer blir sammenlignet.

Vi vil ikke i dette skrivet forsøke å lage økonomiske kalkyler over hva som er mest lønnsomt. Slike utregninger må gjøres av andre. Her vil vi i stedet gjengi noe av bakgrunnen for skogreisningen i kystbygdene. Hvem arbeidet for den og hvilke argumenter ble brukt? Har det vært motsetninger mellom jordbrukets og skogbrukets talsmenn? Er skogreisningen et effektivt middel i distriktsutbyggingen?

KILDER

For å avklare disse spørsmål har vi gått gjennom en rekke offentlige dokumenter om skogreisingssaken. Denne artikkelen bygger først og framst på slikt stoff og i mindre grad på intervjuer. Det meste av litteraturen gjelder Vestlandet som helhet eller hele landet. Det er her valgt ut med tanke på å belyse skogreisningen i kystdistriktene på Vestlandet, særlig i Lindås og Austrheim.

2. TIDEN FØR 1930:
DEN FØRSTE SKOGLANTINGEN.

De omfattende økonomiske endringene som skjedde i landet i siste halvdel av 1800-tallet er bakgrunnen for en ny skogpolitikk og begynnende skogplanting. (1).

TRE-
FOREDLINGS-
INDUSTRIEN

Da treforedlingsindustrien meldte seg på tømmermarkedet, fikk det snart innflytelse på de tømmerkventa som ble drevet fram. Det ble ikke bare etterspørsel etter langt større tømmermengder, men også etter en annen type tømmer enn før. Tidligere var det (bortsett fra i bergverksdistriktene) først og fremst behov for trelast av store dimensjoner til sagbrukene. Dette endres med den nye treforedlingsindustrien. I 1874 ble den første cellulosefabrikken anlagt og fra 1880 til 1920 ble det grunnlagt en rekke papirfabrikker. Etterspørselen etter tømmer av både store og små dimensjoner øker enormt.

SKOG-
KOMMISJONENE

Ved skogkommisjonene av 1849, 1859 og 1874 søkte myndighetene å legge forholdene bedre til rette for skogbruksnæringen gjennom lovgivning og skogbruksundervisning.

ROVDRIFT?

Foregikk det nå en uansvarlig rovdraft av skog? Var avvirkingen for stor? Slike spørsmål ble diskutert blant skogeiere og industrifolk. Skogkommisjonen av 1874 kom fram til at avvirkingen var hele 36% større enn tilveksten og det ble foreslått at de skulle gå så langt som til å innføre kulturtvang, d.v.s. tvungen skogplanting, for å sikre tilveksten. Dette møtte imidlertid motstand og de gikk i stedet inn for å fremme "skogsaken" ved opplysningsvirksomhet og støtteordninger.

STATENS
DELTAKELSE

Fra 1861 ga staten tilskudd til skogplanting. Privatfolk hadde da plantet skog i en del år. Fra 1897 ble det også gitt tilskudd til skoggrøfting. Statens bidrag til skogplanting Vestafjells var fra 1900 inntil 50% av kostnadene.

Staten satte dessuten igang en rekke skoganlegg mellom årene 1873 og 1917. I de tre vestlandsfylkene hadde staten på slutten av denne perioden 16 innkjøpte felter på tilsammen 38 000 da og dessuten en rekke plantefelter på opprinnelig statseiendom i kyststrøkene. I 1916 opprettet staten Det Norske Skogforsøksvesen på Ås.

PRIVAT
DELTAKELSE

Vestlandets Forstlige Forsøksstasjon ble opprettet samme år og ble drevet av private midler. Der skulle det drives praktisk-vitenskapelig forskning først og fremst til hjelp for skogplantingen og dernest til behandling av skogen på Vestlandet.

Fra 1860-årene og framover var det stiftet private skog- og treplantingsselskaper. I 1898 stiftet den store skog-eieren Axel Heiberg Det Norske Skogselskap. Dette er et privat selskap med betydelig statsstøtte som fikk en sentral stilling i utviklingen av skogbruket, særlig skogplantingen på Vestlandet.

Som vi har sett, går staten og det private næringsliv sammen om den nye skogpolitikken. De store skogeierne og andre representanter for storkapitalen spiller en viktig rolle. Småbøndene på Vestlandet som eide store deler av de arealene det var aktuelt å plante til med skog, gjør seg overhodet ikke gjeldende om en skal dømme etter de offentlige dokumenter fra denne tiden.

H. CHR.
ASBJØRNSEN

Vinter-
beitene en
hindring for
skogplanting

Eventyrfortelleren Asbjørnsen var en av dem som gikk inn for skogsaken. Han arbeidet som forstmester i 1858-60. Han så beitene, særlig vinterbeitene, som en stor hindring for skogplantingen. Det følgende sitatet antyder at han har liten forståelse for lyngheiens betydning for Vestlandets jordbruksbefolkning. Det er også et eksempel på at de som gikk inn for skogplantingen, ikke bare argumenterte med det økonomiske, men også framhevet at skogen ville gjøre landskapet vakrere.

Som en Modsætning til denne oplivende Skovnatur stod hele Tiden Billederne fra den nøgne vilde Øgaard, fra de lyngdækkede Jordflækker mellom Klipperne, som Havet ombrusede, fra de veirslidte, skovbare Kyststrøg, hvor jeg for kort siden færdedes med alle de Savn, Skovbarheden og trængselen medførte for Agerbrug, Fædrift, som for de fleste af Menneskenes praktiske Gjæringer

Skovvidder ere ikke alene en Fornyelseskilde for Jordbunden, men også for Folkeanden og dens Aabenbareiser. (2)

ÅRSAKEN TIL
AVSKOGINGEN

En ting som ofte ble trukket fram i diskusjonen om skogreisingen, var det faktum at det tidligere hadde vokst skog i de områdene på Vestlandet som nå var skogbare. De utallige røtter og stammer i torvmyrene var bevis på dette. Det var forskjellige meninger om når avskogingen satte inn og om det var menneskelige inngrep eller naturlige årsaker som lå bak.

Den svenske professor i botanikk Rutger Sernander hevdet at årsaken til avskogingen var en kraftig klimaforverring i tiden 2500 til 2000 før vår tid. Voldsomme vinterstormer kombinert med fuktigere somre skulle ha ført til at store deler av skogene langs kysten forsvant samtidig som en kraftig forsumpning startet. Levevilkårene for mennesket ble så vanskelig at massefraflytting fra store områder ble resultatet. (3).

Fra andre hold ble det hevdet at avskogningen skyldtes menneskelig aktivitet. Men uansett syn på dette, ble den tidligere skogen av de fleste tatt til inntekt for skogreising, eller "gjenreising av skogen".

JENS HOLMBOE

Som eksempel på vitenskapens syn på disse spørsmål, siterer vi professor Jens Holmboe fra 1909. Han kommer fram til at klimaforverringer kan ha vært medvirkende til avskogingen, men ikke en hovedårsak. Nåtidens klima er dessuten mildt nok til at selv sørlige, kuldeskjære trearter kan vokse her. Det må være menneskene selv som har medvirket til avskogingen. Han tar det imidlertid for gitt at avskogingen har vært en "landsulykke".

Jordbruket.
En viktig årsak
til avskogningen.

Det kan da ikke godt være tvivlsomt, at vi mennesker, landets egen befolkning, selv bærer en meget stor del af skylden for den landsulykke, som afskogningen har været. Gjennem tusener af aar, helt fra landets første bebyggelse, har ødelæggelsesarbeidet været drevet, ansvarsløst og uden tanke på andet end egen øieblikkelig vinding. Midlerne har været mange; ilden i braatebrænderens haand og øksen i tømmerhuggerens har virket i fællesskab til samme resultat. Meget skyldes ogsaa uforsigtig beitning; især hvor beitene smaa-fæ (gjet og sau) slippes løs i uindhegnet skog, hindrer de i høi grad skogenes foryngelse ved at afbide de unge planter. Skogbrand, som atter i de fleste tilfælde skyldes uforsigtighed eller uvorrenhed, har ganske sikkert ogsaa paa Vestlandet ødelagt megen skog. Naar først skogens trivsel på den ene eller anden maade er forbi, faar havstormene let indpas mellom træernes rækker og fuldfører ødelæggelsen. Saadan foregaar afskogningen den dag idag for vore øine, og saadan har den foregaaet med endnu større brutalitet i ældre tider, da befolkningen havde endnu mindre forstaaelse af skogens værdi end nu. (4)

Som skogplantingens ivrigste talsmenn rundt århundreskiftet nevnes ofte lensmann M.A. Grude og konsul Axel Heiberg.

M.A. GRUDE

Også Grude ser menneskenes inngripping som den viktigste grunnen til skogødeleggelsen. Om de trebare områder skriver han i 1898 bl.a.:

Skogreising
betyr økt
produksjon

Hermed sigtes til den store Overflødighed - de umaadelige Vidder - af afskovet Land, vi har, som dels på Grund av ussel, daarlig Jordbund, dels på Grund af en Mængde Sten og dels på Grund af sin Beliggenhed ikke med Fordel er dyrkbare, og som nu liten eller aldeles ingen afkastning giver, men som dog kan være aldeles velskikkete at frembringe god, ny Skov paa, og som derved vilde komme til at give en mangedobbelt afkastning. Paa denne Maade - altsaa ved Beplantning av saadanne Strækninger - vilde der kunde indvindes overmaade store Nationalverdier og stedsevarende aarlige Nationalindtægter. Andre Lande har ikke forholdsvis saa meget av denne Slags Jord. Jo mere vi har derav, jo større er voor Pligt til ved Skovplanting at faa den ført over fra en død uproduktiv Tilstand til Liv og Produksjon. Store Nationalfordele kan saaledes vindes, men de paalægger os ogsaa en stor National-Skovplantingspligt. - Og som en Særegenhet for disse snaue, skovbare Vidder og Lyngheier er paa mange Steder, at de under tidligere Tidens Sulteforing af vore Husdyr i sin alminnelighed afgav tilstrækkelig Havn efter Sulteforingens krav:

men nu med den rigere Foring og de forøgete og større Fordringer til Husdyrenes Afkasting, er blevene utilstrækkelige til at afgive den Føde for Dyrene, som Nutiden fordrer. De er nu ofte aldeles uanvendelige dertil og er derved ogsaa blevene endmere uproduktive og verdiløse. Jo mere vort Landbrug og specielt vor Husdyravl udvikler og forbedrer sig, jo mere unyttige og verdiløse bliver saadanne afskovede Strækninger og Lyngheier. At faa dem til at frembringe Skov, hvortil de i Regelen er udmærket vel-skikkede, forøger vor store Skovplantingspligt og vor Pligt til at udnytte Landets Næringskilder, hvortil de kan udnyttes. (5)

Han framhever ogsaa det gunstige klimaet i skogen:

Skogens gode klima

Men det er ikke alene den forsvundne Skov og den nedskyllede og bortførte Jord, hvis edleste og værdifulleste Bestanddele nu ligger på Havsens Bund, man har tabt. Vi har derved tabt meget mere. Vi har saaledes ogsaa tabt hin Skovtids mildere og blidere og for alt Dyre- og Plantelev langt mere heldige og behagelige Klima. Dette for den menneskelige Sundhed og Velvære høist uheldige Forandring til det værre maa være meget stor og af gjennomgripende Betydning. (6)

Om skogplantingen sier han:

Skogssaken

maatte den blive "almen", saaledes at alle eller de fleste av Landets Befolkning blev ved, der maatte reises en "Bevægelse" som greb hele vort Folk saaledes at det i Forening tog et alvorligt, kraftigt "Tag" - et rigtigt "Samfundsløfte" til Farens Afvendelse. (7)

AXEL HEIBERG

Like kraftige uttrykk ble brukt av konsul Axel Heiberg. Han var selv en av landets største skogeiere, var stifter og mangeårig leder av Det Norske Skogselskap og sannsynligvis den mest sentrale person i landets skogpolitikk ved århundreskiftet. Et foredrag han holdt i 1897 er sterkt preget av datidens nasjonalromantikk:

Nasjonal-
romantikk

Et skogrikt Norge er et mægtigt Norge. Naar vi nu snart ser, det gror og spirer rundt om os, vil det støtte Nationalfølelsen, give Tillid, thi der er Magt i Skogen.

Det rinder til Høitid for en stor Fædrelandssang. Endnu lyder Klokker svagt, men snart vil alle klokker udover Landet tone med.

Vi har restaurert Haakonshallen, Trondhjems Domkirke nærmer sig sin Fuldførelse -, vi udvider Bergens Museum; vi har bygget Nationaltheatret -, vi bygger Jernbane til Bergen, vi forbinder Vestland med Østland -, vi har snart en Flaade, som aldrig tilforn, vi bevilger til Befæstninger og til Armeen. Videnskaben har faaet sit. Alt dette er et glædeligt Tegn paa Nationens Livskraft -, lad os derfor samle os om dette arbeide til Forbedring af vor Skog, vor største Rigdom. Jeg har sagt det før, og jeg gjentager det: Større Sag har ikke været oppe i vort Land. (9)

Nu kommer vi for at skabe Skog derborte (på Vestlandet). Ingen smaalig Bondepolitikk -, det er Landet, Norges Vel, det gjelder. (10)

Plant et Træ, og det vil voxe, mens Du sover. (11)

AGNAR BARTH

I 1916 skrev professor Agnar Barthartikkelen: "Norges skoger med stormskritt mot undergangen". (12)

Rovhogst

Han framholdt at skogens tilvekst ikke på langt nær dekket den årlige hogst, at vi i lange tider hadde forbrukt tidligere oppsparte forråd.

Artikkelen resulterte i at Stortinget i 1917 bevilget penger til statistiske undersøkelser og Landskogstakseringen ble opprettet. Fra 1920 kom skogbrukstillingen igang. Denne foretok en opptelling av skogeiendommene i landet og samlet inn oppgave over avvirkingen.

SAMMENDRAG.

For omkring hundre år siden begynte de store kampanjer for skogreisning. Drivkraften bak dette var den økende treforedlingsindustri som krevde store mengder trelast.

Aksjonen ble organisert og betalt av skogeiernes organisasjon, Det Norske Skogselskap, og av staten. Det ser ikke ut til at småbøndene i kystområdene selv har kommet til orde i denne saken. De eide og brukte storparten av den jorda det var aktuelt å plante til. Men statistikken viser (se s.45) at få av dem plantet skog i tiden fram til omkring 1930. Tross sterk agitasjon og løfte om økonomisk støtte på inntil 50%, var skogreisningen ennå av liten betydning. Skogssaken ble fremmet med sterkt nasjonalromantiske aksjoner. Argumentene er svært ensidige. For det første vurderes bøndenes tradisjonelle utnyttelse av lynchheiene meget lavt. For det andre tas det for gitt at alle er tjent med en mest mulig omfattende skogreising. Men i enkelte dokumenter vurderes saken annerledes, noe følgende kapittel viser.

NOTER TIL KAPITTEL 2.

Den allmene historiske oversikt bygger på:

1. Innstilling IV fra Skogkommisjonen av 1951
Lillehammer 1959.
s.5-13 og s. 27-28.
2. P.Chr. Asbjørnsen: En restnorsk Skovdal. Sitatet er hentet fra Norske gardsbruk XVIII.
Oslo 1964
s. 76.
3. Rutger Sernander: Klimaverschlechterung, Postglaziale. Reallexikon der Vorgeschichte. Bind 7.
Berlin 1926

P.E. Kaland: Ble lynghæiene skapt av fimbulvinter eller ved menneskeverk?
Forskningsnytt fra Norges almenvitenskapelige forskningsråd.
Nr. 4, Oslo 1974
s. 8.
4. Jens Holmboe: Lidt om aarsagerne til Vestlandets afskogning.
Bergen 1909
s. 7.
5. M.A. Grude: Om Skovkultur eller planting og Saaning af Skov m.v.
Sandnes 1898.
s. 33.
6. Samme
s. 10
7. Samme
s. 6
8. Axel Heiberg: Skogsagen.
Kra. 1900.
s. 47 - 48.
9. Samme
s. 36
10. Samme
s. 31
11. Samme
s. 44
12. Innstilling IV fra Skogkommisjonen av 1951.
Lillehammer 1959.
s. 10.

3. BEITE ELLER SKOG.
TO UTREDNINGER TIL FORSVAR FOR
LYNGHEIENE.

I den store mengden litteratur om skogreisning i beiteområdet finner en sjelden noen inngående beskrivelse og vurdering av den tradisjonelle driftsform i lyngheiene. Det tas som en selvfølge at det dreier seg om en uproduktiv og gammeldags sulteføring. Vi hører lite om at det var sterkt motstridende interesser når det gjaldt skogplanting. Statistikken viser en "passiv motstand", ved at bare små arealer var tilplantet tross store kampanjer og statlige støtteordninger og ved at enorme arealer ennå var i bruk til vinterbeite (i 1935 gikk 1/3 av sauene i Norge på vinterbeite).

De to utredningene vi her tar for oss, hvor beitebruk og skogbruk vurderes, er unntak fra denne tendensen. Lyngslått til før nevnes ikke her, men vinterbeite i lyngheiene blir beskrevet og vurdert som en aktuell driftsform.

Vi gjengir utredningene nokså utførlig fordi de gir et godt innblikk i lyngheikulturen.

"BEITEBRUK
OG SKOGBRUK"
1925

Utredningen "Beitebruk og Skogbruk" fra 1925 er skrevet av "den av Norsk Forstmansforening og Selskapet for Norges Vels seter- og beiteutvalg nedsatte felleskomité". Her sammenlignes de forskjellige utnyttelsesformer og selv om en ikke kommer fram til en endelig konklusjon om hva som er mest lønnsomt, er utredningen ikke et ensidig forsvar for en mest mulig omfattende skogplanting.

Plass til
både skog-
og lyngbeite

Komitéen går inn for et både-og når det gjelder skog og lyngbeite. Det påvises hvor store arealer det er som kalles "havnegang" på Vestlandet i statistikken av 1918.

Rogaland	1 528 694 dekar
Hordaland	1 167 257 "
Sogn og Fjordane	868 258 "
Møre	1 233 046 "

Sum 4 797 255 dekar

De veldige vidder - henimot 5 millioner dekar - viser dog at det er arbeidsfelt nok for lange tider såvel for skogsakens som for beitesakens forkjempere.

Det synes derfor eiendommelig, at der allerede i årreker har vist sig tegn til sammenstøt mellom motstridende interesser, når skogkulturarbeidet har søkt etter felter for sin oppbyggende gjerning. De svære lyngstrekninger er optatt av beitende sau, mens på den annen side store distrikter mangler trevirke til brensel og annet husbehov. Og det er ofte de skogbare bygder, som nødvendigst stiller utmarken til disposisjon for skogkultur. Ti her er saueavlen sterkest utviklet, her er det lyngen gir beite hele vinteren igjennem, og her er det følgelig de unge plantninger er mest utsatt for skade, hvis de ikke fredes ved kostbare inngjerdingen. Det er i disse trakter et stort problem, hvilken utnyttelse av lyngstrekningene distriktet selv er best tjent med i det lange løp. Derimot kan man prøve å besvare spørsmålet, hvilken utnyttelse av lyngmarken som nasjonaløkonomisk er den heldigste, når man ser saken i sin helhet. Og derefter prøve å skille ut de trakter, hvor den ene foranstaltning har fordel fremfor den annen. Der er jo intet i veien for, at skogløse distrikter forblir skogløse, når deres økonomi tillater dem å tilfredsstille sine behov for trevirke fra annet hold.

Efterat arbeidet for en bedre utnyttelse av lyngstrekningene til beite i den senere tid har fått sterk vinn i seilene, begynner saken å bli mer avklart. Man begynner å få tall som belyser lønnsomheten ved de forskjellige driftsmåter. Og foregangsmennene på beitesakens og skogsakens område møtes mer og mer i forståelse. Således er alle nu enig i, at den gjengse ekstensive utnyttelse av lyngviddene som et ofte usselt og magert beite må vike plassen for en mere rasjonell behandling av jorden i den ene eller annen retning. (1)

Komitéen sikter her til at ikke alle lyngheiene er under skikkelig kultur. Mange steder gror de til med høy lyng og gir magert beite.

Komitéen går inn for at det i visse distrikter bør drives en rasjonell, mer intensiv lyngkultur med vinterbeiter.

Områder med
godt vinter-
beite

Dernæst gjelder det å søke utskilt de distrikter, som fortrinsvis egner sig enten for beitebruk eller skogbruk. Den viktigste faktor som spiller inn er her klimaet, idet det milde vinterklima med adgang til lyngbeite året rundt er saueavlens forbundsfelle, mens skogkulturen i flere henseender her er akterutseilet. Vi har søkt å dele de vestlandske fylker herredsvis i trakter med helt eller delvis vinterbeite og trakter uten vinterbeite:

		Dekar havnegang	Do. i gj.sn. pr. sau
Rogaland:	Vinterbeite	1 477 776	10,8
	Ikke vinter- beite	30 918	3,6
Hordaland:	Vinterbeite	676 497	8,5
	Ikke vinter- beite	490 760	7,7
Sogn og Fj.:	Vinterbeite	502 056	11,6
	Ikke vinter- beite	366 202	4,6
Møre:	Vinterbeite	684 463	12,7
	Ikke vinter- beite	548 583	7,5

Disse tall viser for det første, at Rogaland fylke står i en særstilling, idet bare omkring 2% av havnestrekningene er uskikket til vinterbeite. I de øvrige fylker ligger derimot fra 42 til 44% av utmarken i fjorddistrikter, hvor lyngmarken kun om sommeren kan utnyttes til beite. Når det i alle fylker viser sig, at beitearealet pr. sau er langt mindre i de indre distrikter uten vinterbeite, skyldes dette visstnok delvis de her ikke medtatte fjellbeiter, dels det utstrakte beite i strekninger som inngår under skogarealene. Hensikten med ovenstående fremstilling er å illustrere nødvendigheten av en distriktvis behandling av utmarksspørsmålet på Vestlandet. (2)

Erfaringer
fra
Skotland

Lyngheikulturen i Skotland blir deretter nokså detaljert beskrevet, bl. a. betydningen av at lyngen blir svidd riktig. Vi siterer slutten på kapittelet:

Det er særlig den hårdføre og nøysomme svartfjæssau man holder på disse høiereliggende ås- og heidebeiter i Skotland.

Den går ute året rundt og får bare litt tilskudd av høi når sneen ligger i lengre tid. Ellers er lyngen dens vinterfôr, og også av adskillig betydning til beite vår og høst.

Om sommeren går sauene mest på gressbeite, hvorav det gjerne finnes større og mindre partier i sprengtlyngmarken.

Da man forholdsvis sjelden finner større sammenhengende arealer av ren lyngmark, er det vanskelig å angi dens avkastning. Men etter forskjellige opplysninger kan man anslå den til 30-40 f.e. pr. dekar på velstelte skotske lyngmarker, når de beites året rundt.

Med bare vinterbeitning kommer man neppe så høit, men 20-30 f.e. pr. dekar må man også da kunne regne med for gode lyngheier.

I våre snefattige men lyngrike kystbygder fortjener lyngkulturen oppmerksomhet. Ved en formålstjenlig behandling kan lyngen bli til langt større nytte som vinterfôr for sau enn nu vanlig er tilfelle. Hos oss er det vesentlig bare på Jæren man har nogen større erfaring på dette område. Men fra dette distrikt foreligger en rekke beviser for at sauens vinterfôring kan bli meget billig når man har omkring 4 dekar god lyngmark pr. dyr, og gir tilskudd av høi eller helst kraftfôr.

Etter de foreløpige erfaringer herfra skulde lyngkulturen kunne gi en årlig netto pr. dekar av 5-6 kr. i gjennomsnitt på jord skikket for øiemedet. Under særlige gunstige forhold mener man å kunne oppnå 10 kr. i årlig netto pr. dekar.

En rasjonell brenning er sikkert et av midlene til å kunne dra større nytte av en del av kysttraktens vidstrakte lyngmarker. Ved å muliggjøre et større sauehold vil den også lede til at fjellbeitene blir bedre utnyttet.

Men utenfor Jæren har man liten erfaring på området og der trenges fortsatte undersøkelser av lyngkulturens virkning og avkastning på forskjellige slags mark. (3)

Erfaringer fra Jæren

Rapport fra Rogaland

Fra de forskjellige fylkene på Vestlandet har en innhentet uttalelser. I Rogaland blir lyngbeitenes betydning sterkt framhevet.

Rogaland Fylke. Der pågår en rask utvikling av saueavlen i Rogaland, liksom arbeidet for en mere rasjonell lyngkultur er i god gjenge. Vi har innhentet uttalelser fra forskjellige jordbruksautoriteter for å få på det rene deres syn på skogsaken i Rogaland. Alle disse uttalelser kan sammenfattes i følgende punkter:

- 1) Hvor vinterbeitet hindres av sneen er en øket skogplantning å anbefale.
- 2) I Jæren og Karmsund fogderier bør skogkultur av hensyn til saueavlen kun finne sted i begrenset målestokk.
- 3) Mindre plantninger til le og vern for beitefeet er ønskelig også av hensyn til jordbruksinteressene.

Om forholdene i Jæren og Karmsund fogderier skriver gårdbruker Hans E. Hognestad:

"Disse distrikters jord er for en vesentlig del skikket for dyrkning, men foreløpig vil de betydelige arealer med lyngheier kunne utnyttas som beite. Saueholdet vil ved en rasjonell utnyttelse av lyngbeite om vinteren kunne utvides enormt uten at det vil gå ut over andre produksjoner i jordbruket. Våre udyrkede strekninger på Jæren må i k k e bli skog. Egentlig skogbestand mener jeg ikke er berettiget for Jærbygdenes vedkommende. Men derimot vil plantning av mindre holt ha betydning på mange måter. Når vi i fremtiden får nok kulturbeiter på Jæren, vil vi ha behov for all vår jord til direkte jordbruksproduksjon.

Efter jordbrukskyndiges utsagn bør derfor plantningen i Rogaland forme sig efter følgende program:

Skoganlegg av nevneverdig utstrekning kan utføres i Ryfylke, hvor der ikke er vinterbeite, samt i Dalane, hvor der er store strekninger som aldri kan gi stort utbytte som beite, mens de ofte gir god plantningsmark.

Mindre anlegg til le og pryd er av betydning overalt". (4)

Rapport fra
Hordaland

I Hordaland er reaksjonen en helt annen. Det skyldes dels brenselmengden (som omtales i neste kapittel) og dels at det ikke var drevet forsøk med rasjonell lyngkultur.

Hordaland fylke. Der er også her store lyngstrekninger, men som de nu ligger, gir de oftest et magert utbytte. Rasjonell lyngkultur er ennå ikke prøvet i stor utstrekning. Befolkningen i de ytre distrikter lever gjennomgående i små kår, og mangelen på trevirke og brensel er her mere følelig, da det ofte er smått om torv. Således skriver fylkesagronom Askeland: "Dei fleste bruk i desse bygder er mest skoglause og noko skog til gardsbruk og brenne vil hava stort verd. I kystheradi er der stor brenselnaud. Torvmarki er uppbrukt og no brenner dei jord". (5)

Landbruksfunksjonærene hadde så forskjellig syn på bruk av lyngheiene at komitéen ikke kunne legge den til grunn for beregningene. De konstaterer at bruken av utmarka ikke i noe tilfelle nå er som det bør være.

Utmarka var
dårlig ut-
nyttet

De faktiske forhold er jo, at henimot 5 millioner dekar utmark befinner sig for største parten i en forfatning som langt fra nærmer sig det rasjonelle. De bestrebelser som fra skogsakens og beitesakens side nå gjøres for å rette på dette forhold, bør gjensidig støtte hinannen. Alle er enige om, at den nuværende utnyttelse av utmarken er lite tilfredsstillende. I beretningen fra statens sauavlsgård på Edøy 1923 står det følgende beskrivelse av kystens lyngbeiter:

"Røsslyngen blomstrer i august og holder sig grønn sommer og vinter i mange år. Derfor er røsslyngen den naturbestemte vinterbeiteplante i kystbygdene. Men lyngens verdi som vinterbeite forringes, eller er næsten helt tapt, hvor der aldri brennes eller på annen måte sørges for foryngelse. Der vokser den op til et tett, fortreet villniss, som endog kan hindre sauene i å komme frem og river ullen av den. Mens ung lyng sommer og vinter danner et sammenhengende grønt teppe som ikke når op under buken på sauene, er den forvokste og høie lyng omtrent uten grønne skudd. Denne danner altså de grå ensformige lyngheier, hvorav der visstnok finnes titusener av dekar langs den norske kyst, hvorav en del vilde være tilstrekkelig vinterbeite for tusener sauer, om de blev skjøttet rett, og en annen kunde omdannes til godt sommerbeite til et langt større antall kreaturer enn nu". (6)

For områder der sauene må inneføres, slås det fast at behovet for sommerbeite er begrenset av hvor mange dyr gårdene kan inneføre. Noe annet gjelder vinterbeitene:

Hvad lyngbeite angår, så vil behovet herfor være temmelig ubegrenset, idet lyngen jo nettop tjener som vinterfôr, mens sommerbeite til sauene i stor utstrekning kan skaffes tilfjells. Vidden av lyngbeite behøver derfor ikke å stå i noget bestemt forhold til den dyrkede mark, og hvorvidt man skal anvende disse vidder som lyngbeite eller som skog, beror på hvad som lønner seg best. (7)

Om lønnsomhet av skog eller lyngbeite har komiteén dette å si:

Sauebeite
gunstig
på Jæren

Før er opplyst at man på grunnlag av de forsøk med lyng-kultur som har vært drevet, vanligvis regner med et nettoutbytte av 5-6 kroner pr. dekar pr. år. Videre har vi funnet, at man for gran kan regne med en årlig nettoinntekt pr. dekar pr. år av kr. 3,58 - kr. 4,30 og for furu kr. 2.87 - kr. 3,58.

Sammenligner man så alle disse tall, kommer man til det resultat, at lyngkulturen vil gi større utbytte enn skog. Anvender vi imidlertid samme beregningsmåte for jordbruk finner vi at lønnsomheten der blir enda mindre. "Regnskapsresultater for norske gårdsbruk" viser således, at i tiårsperioden 1913-1923 har de vestlandske gårdsbruk som har vært med i undersøkelsen, gitt under-skudd.

Nettoavkastningen er imidlertid i ikke ringe grad avhengig av beregningsmåten, således efter hvilke priser eierens eget arbeide verdsettes.

Da eiendommene på Vestlandet stort sett er små og den overveiende del eller hele arbeidet med såvel skogkultur og skogsdrift som lyngkultur utføres av familiens medlemmer vil den bruttoinntekt som faller av nevnte kultur i de aller fleste tilfelle for en overveiende del eller helt komme eieren tilgode i form av arbeidsinntekt og nettoutbytte.

Det vil derfor for de fleste bruks vedkommende være riktig å regne med bruttoinntekt istedetfor med nettoinntekt ved sammenligningen.

Behov for
flere under-
søkelser

Rasjonell lyngkultur har hittil vesentlig kun vært drevet på Jæren og i det siste litt på Edøy i Romsdalen. Man har derimot ingen slike forsøk i Hordaland og Sogn og Fjordane. Selv på Jæren foreligger der ennå ikke så omfattende og nøiaktige forsøk med lyngkultur som nødvendig for å dømme sikkert. Såvidt vi kan skjønne, er det rimelig at Jæren vil vise gunstigere resultater av lyngkultur enn størsteparten av det øvrige Vestland. Sålenge de foretatte undersøkelser er så få og lite omfattende og de vunne erfaringer om utgifts- og produksjonstall er få og vesentlig hentet fra et enkelt distrikt, finner vi at det vil være forhastet å felle nogen endelig dom om spørsmålet skogkultur kontra lyngkultur sett fra et økonomisk standpunkt for Vestlandet i sin helhet. (8)

At den mest lønnsomme anvendelse av disse strekninger ennå ikke er sikkert konstatert bør dog ikke medføre at skogkultur stilles i bero eller innskrenkes i påvente av spørsmålets løsning. Det vil som regel være plass for begge deler.

Det tar også meget lang tid å omdanne de store lyngmarker til skog. Inntil så i tilfelle kan skje, bør disse marker anvendes så fordelaktig som mulig, og her vil lyngkultur på dertil skikkede steder under alle omstendigheter være på sin plass som foreløpig utnyttelse av jorden, inntil man evner å dekke den med skog. Den skogplantning som drives på Vestlandets lyngmarker tar i det store og hele ikke sikte på annet enn å tilfredsstille eiendommenes behov for trevirke og det vil hos private sjelden bli tale om så store skoganlegg til hvert bruk at eierne ikke kan beplante dem og senere drive dem uten nødvendig leiet hjelp. Fredskogfeltenes gjennomsnittlige størrelse ligger gjerne mellom 50 og 70 dekar - litt forskjellig i de forskjellige fylker.

Uansett hvilken av de nevnte bruksmåter som vil vise sig mest lønnede, vil antagelig mange gårdbrukere der ^{som} eier noget mere lyngmark tilplante endel ~~derav~~ skog til bruk for gården og for å gjøre gården mest mulig selvhjulpen med trevirke.

Som nevnt har man ikke foretatt videre forsøk med lyngkultur i Sogn og Fjordane og Hordaland og heller ikke i større utstrekning i Møre.

Saken er av så stor viktighet at også disse fylker bør yde sitt bidrag til spørsmålets løsning, og der bør finne et samarbeide sted, og eventuelle forsøksfelter bør legges på jord av forskjellig kvalitet likesom verdien av beitet i skogplantninger nærmere bør undersøkes.

Dessuten bør der fra skogbrukets side arbeides videre med å skaffe opplysninger angående lønnsomheten av skogkultur på lyngmarker. Spesielt er det av interesse å få igangsatt undersøkelser angående buskfuruens og løvskogens avkastning i de utsatte kyststrøk.

Gjøres det, vil vi litt efter litt få fastere grunnlag å bygge på enn vi har idag. (9)

BEITETELLING
N.O.S. 1935

Den andre utredningen som vi tar opp i dette kapitlet, er byråsjef Simen Skappels oversikt over bruk av vinterbeite i Statistisk Sentralbyrås beitetelling 1935. Her dokumenteres vinterbeitets betydelige omfang.

Opgavene er ikke innhentet for de enkelte besetninger, men som skjønnsmessige besvarelser fra hvert av herredene.

Vinterbeite
i kyst-
distrikter

Vinterbeiting foregår hovedsakelig i kystdistriktene fra og med Vest-Agder vestover og nordover helt til og med Finnmark.

Den smule vinterbeiting som er opført for de øvrige fylker, nemlig på Østlandet, Oplandene og deler av Sørlandet, foregår næsten utelukkende i årets to siste måneder, og er nærmest å betrakte som en fortsættelse av høstbeitingen som muligst gjøres når særlig mildt vær inntreffer i førejulsvinteren.

Med Vest-Agder begynner den mere stadige vinterbeiting, tildels gjennom hele vinteren. Med dette fylke blir også lyngbeitet mere almindelig. Det er lyngbeitet som danner de vesentligste grunnlag for dyrenes vinterbeiting. Om lyngmarkene sies det at de gir et tarvelig sommerbeite, men et godt vinterbeite, og det ikke alene til småfe, men også for en mindre del til storfe (ungfe). Fra flere steder berettes at på bruk med god lyngmark har de ungfeet ute en del av vinteren. Det er i kystbygdene at lyngbeitet er mest utbredt, mens det avtar eftersom man kommer innover landet. I kystbygdene er da forholdet oftest slik at lengst ute mot havet råder lyngmarkene, som beites tidlig om våren, senhøstes og vinteren med. Lenger inne er det mest gressbeite, i lier med lauvskog o.l. hvor det faller godt beite, det egentlige sommerbeite. Lengst inne er det på sine steder skogsbeite. Ved kysten har man foruten lyngen på noen steder tilgang på tare, som sauen setter pris på, og som bl.a. for de egentlige utgangersauer er av betydning. Også myrbeite nevnes blandt de herligheter som muliggjør mere almindelig vinterbeiting.

Vinterbeite
i fjord-
distrikter

Det er dog ikke alene i kystbygdene vinterbeiting av småfeet forekommer, også i fjordbygder og enkelte indre bygder praktiseres det samme. Det er jo så at fjordene fører kystens klima med sig inn i landet. Selv om en bygd ligger forholdsvis langt inne fra kysten, vil den dog ha betingelser for feets vinterbeite når den grenser til en eller annen fjordarm. Det er da i regelen bare en del av bygden som har slike betingelser, mens der i lengre avstand fra fjorden gjerne vil falle for få snebare dager til at vinterbeite kan praktiseres i nevneverdig grad.

Utganger-
sauer

Om vinterbeitingen i sin almindelighet anmerkes det av mange tellere at dyrene var på beite bare når marken var bar og været var lagleg; på snøfaste dager holdtes de inne. På steder hvor der sjelden inntreffer snøfaste dager, selv i den strengeste vintertid, holdes der nok på noen steder fremdeles utgangersauer som aldri er i hus, og som, når sneen en sjelden gang ligger en eller flere dager, evner å livnære sig, av lyngen først og fremst. (10)

1/3 av sauene
på vinter-
beite

Bare for småfeet er vinterbeitingen av nogen betydning. Mens av hest og storfe var på vinterbeite bare henholdsvis 0,47 og 0,94 pct., av alle, var der av både sau og geit over 1/3 av antallet på vinterbeite, likesom også beiteperioden var 3-4 ganger så lang som for hest og storfe. Beiteføret utgjorde da også for småfeet en relativt større andel av dagsføret i beitetiden enn for hest og storfe, nemlig henholdsvis halvdelen for småfeet mot under 1/4 for storfe og ubetydelig mere for hest.

Vinterbeiting for sau forekom i 233 eller 34,5 pct., av rikets herreder. Antallet av beitende dyr utgjorde 330 933 eller 35,9 pct., av vinterbesetningen i rikets bygder. Det gjennomsnittlige antall beitedager pr. dyr var 80. Disse beitedager var fordelt over alle de 4 vintermånedene som her er medregnet, dog således at beitedagenes antall avtar sterkt måned for måned, slik at der på november og desember falt 2/3 av beitedagenes antall og på de to følgende måneder 1/3. Denne fordeling er selvsagt en følge av klimaets vekslinger.

Eftersom vinteren blir strengere, blir der flere snøfaste dager som hindrer utslipping av feet; en rolle spiller vel kuldens tiltagen i og for sig; beitets avtagen kommer vel også i betraktning. Det almindelige er at når sauene er på beite, finner den i disse 4 vintermånedene halvdelen av føret ute. I mars og første halvdel av april trenger sauene mest inneføring. Best er beiteforholdene i november og desember, og sauene greier sig då flersteds uten tilskuddsfôr, men som regel blir sauene klippet om høsten og kan derfor ikke greie sig så godt ute i ruskevær. Sauene holdes derfor gjerne inne om natten, noget der også skyldes en vel begrunnet frykt for reven, som særlig er efter sauene om natten. Sauene er i allfall delvis på beite i mars og april på de fleste steder på Vestlandet, men får da tilskuddsfôr.

Fra nogen kystbygder meldes om at der på gårdene ute ved havet holdes utgangere året rundt, de lever om vinteren vesentlig av lyng og tare og får sjelden tilskuddsfôr.

Lyng og kultur-
beiter på
forsøksgård

På statens sauavlsgård Edøy, ute på Nordmørkysten, er der i flere år drevet beiteforsøk med sau og ungfe også om vinteren. Man har der kulturbeiter og meget av lyngbeiter. Disse to slags beiter utfyller hverandre. Lyngbeitene gir reserven for vinteren og den mest ublide beitetid ellers. Man har her kommet til det resultat at om vinteren har sauene i godværsbolker funnet vel så halv livberging ute, men i uværsbolker mindre enn halv. Dette stemmer som man ser godt med tellingsoppgavene. Forsøkene på Edøy gav også som resultat at en har ikke noget igjen for kostbar vinterføring inne til ungdyr. Om de ikke legger på sig noget fra høst til vår, så blir de på gode sommerbeiter like tunge til høsten som de blir med dobbelt så dyr vinterføring. Dette tyder på at den primitive fedrifts metoder her i landet ikke var så umulige enda, rent økonomisk sett. (11).

Forenlig med
moderne saue-
hold

Man må vel si at vinterbeitingen inntar en beskjeden plass i nutidens norske husdyrbruk. Det er ganske naturlig at denne bruksmåte er gått tilbake. Den må jo i det hele sies å passe best inn i det primitive februk som jo var basert på beitebruket og hadde knappe forråd av innsamlet vinterfôr. Når bruksmåten til tross herfor ennå finner sted omtrent overalt hvor der er nogenlunde god anledning dertil, så viser dette at den langt fra er uforenlig med det mere moderne februk. Så vel i det moderne som i det primitive februk var og er det nemlig behov for billig vinternæring for dyrene. I gamle dager gjaldt dette alle dyreslag og aldersklasser, i nutiden gjelder det bare småfeet og delvis ungfeet. Sau og geit kan greie sig med en tarvelig vinternæring uten at dette i nevneverdig grad går ut over årsproduksjonen; men betingelsen er da at sommerbeitet er bra.

Med billigere vinterfôring av sau og geit kan man holde flere dyr og derigjennom komme til å utnytte bedre de svære strekninger av høitliggende rike fjellbeiter som nu for tiden for en ikke ringe del ligger ubenyttet. Både kystdistriktene og fjellbygdene vilde profitere herav. Vinterbeitingen er et ledd i dette arbeidet. Vinterbeite i tilstrekkelig grad, endog for et større belegg, har man på de vidstrakte lyngmarker, på myrene o.l. foruten i tang og tare ved havkanten.

Tilskuddsfôr

Men tilskuddsfôr trenges der ved siden av beitet, særlig i efterjuls-vinteren og i det hele når godværet uteblir. Og anvendelsen av tilstrekkelig tilskuddsfôr skal være et kriterium på moderne vinterbeitebruk, som derigjennem fordelaktig vil skille sig ut fra de primitive metoder. (12)

Simen Skoppel kommer altså fram til at vinterbeite spiller en betydelig rolle for sau i visse deler av Norge, selv om den samlede fôrmengde i landsmålestokk er liten. Hele 80,9% av sauene i Rogaland og 74,5% i Hordaland går på vinterbeite slik det går fram av de følgende tabeller fra Statistisk Sentralbyrå⁽¹³⁾. Dessverre har vi ikke fortegnelse over de ytre kommunene i Hordaland for seg. Men vi må jo regne med at praktisk talt alle sauene der gikk på vinterbeite. Etter 1935 er det ikke laget noen tilsvarende oversikt.

A. Hester Husdyr på vinterbeite 1935.

	Herreder hvor vinterb. forekom		Beitende dyr		Gjsnl. antall beitedager pr.dyr	Fóret i beitetiden			
	Antall	Pct.	Ant.	Pct.		På beite tonn f.e.	Tilskuddsfór tonn f.e.	Pr. dyr og dag	
								beite f.e.	tilsk. f.e.
I. Rikets bygder ...	24	3,55	825	0,47	21	25,6	57,5	1,48	3,32
II. Bygdene fylkesvis:									
Østfold	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Akershus	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hedmark	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Opland	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Buskerud	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vestfold	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Telemark	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aust-Agder	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vest-Agder	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rogaland	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hordaland	5	9,1	395	4,2	30	15,2	42,5	1,3	3,6
Sogn og Fjordane	2	5,3	49	0,5	15	1,1	1,0	1,5	1,3
Møre og Romsdal	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sør-Trøndelag	5	9,1	34	0,3	24	2,8	1,0	3,4	1,2
Nord-Trøndelag	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nordland	3	4,9	127	1,4	15	2,9	5,7	1,5	3,0
Troms	3	9,7	151	2,7	5	2,3	2,6	3,0	3,5
Finnmark	6	30,0	69	5,9	21	1,3	4,7	0,9	3,2

B. Storfe Husdyr på vinterbeite 1935

	Herreder hvor vinterb. forekom		Beitende dyr		Gjsnl. antall beite-dager pr.dyr	Fåret i beitetiden			
	Antall	Pct.	Ant.	Pct.		På beite tonn f.e.	Til-skudds-før tonn f.e.	Pr. dyr og dag	
								beite f.e.	tilsk. f.e.
I. Rikets bygder	47	6,98	11288	0,94	27	356,7	1159,8	1,17	3,81
II. Bygdene fylkesvis:									
Østfold	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Akershus	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hedmark	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Opland	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Buskerud	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vestfold	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Telemark	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aust-Agder	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vest-Agder	3	8,1	143	0,4	15	2,1	6,4	1,0	3,0
Rogaland	18	38,3	6816	8,4	32	173,2	944,8	0,8	4,3
Hordaland	3	5,5	444	0,5	15	5,3	20,0	0,8	3,0
Sogn og Fjordane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Møre og Romsdal	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sør-Trøndelag	8	14,5	924	1,1	50	118,6	73,0	2,6	1,6
Nord-Trøndelag	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nordland	6	9,8	1306	1,7	17	31,1	71,0	1,4	3,2
Troms	3	9,7	1098	2,8	5	11,0	16,5	2,0	3,0

C. Sauer

Husdyr på vinterbeite 1935

	Herreder hvor vinterb. forekom		Beitende dyr		Gjsnl. antall beite-dager pr.dyr	Føret i beitetiden			
	Antall	Pct.	Ant.	Pct.		På beite tonn f.e.	Til-skudds-før tonn f.e.	Pr. dyr og dag	
								beite f.e.	tilsk. f.e.
I. Rikets bygder ...	233	34,52	330933	35,92	80	7850,9	8354,4	0,30	0,32
II. Bygdene fylkesvis:									
Østfold	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Akershus	2	7,1	64	0,8	20	0,6	0,4	0,5	0,3
Hedmark	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Opland	3	8,6	2497	5,9	25	37,5	12,5	0,6	0,2
Buskerud	2	8,3	121	0,8	30	1,5	0,7	0,4	0,2
Vestfold	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Telemark	2	8,0	23	0,1	30	0,4	0,1	0,6	0,1
Aust-Agder	6	19,4	1306	10,7	44	28,7	5,7	0,5	0,1
Vest-Agder	20	54,1	12758	63,1	75	382,7	191,4	0,4	0,2
Rogaland	38	80,9	146206	91,3	100	4386,2	4386,2	0,3	0,3
Hordaland	41	74,5	87585	61,6	76	1331,3	2662,5	0,2	0,4
Sogn og Fjordane ...	25	65,8	25617	21,5	48	368,9	368,9	0,3	0,3
Møre og Romsdal	15	23,1	9381	10,0	40	112,6	112,6	0,3	0,3
Sør-Trøndelag	11	20,0	9579	15,6	89	341,0	170,5	0,4	0,2
Nord-Trøndelag	6	13,3	2959	7,0	99	87,9	87,9	0,3	0,3
Nordland	39	63,9	15017	18,7	41	307,8	123,1	0,5	0,2
Troms	17	54,8	13516	31,0	67	362,2	181,1	0,4	0,2
Finnmark	6	30,0	4304	26,5	59	101,6	50,8	0,4	0,2

D. Geiter Husdyr på vinterbeite 1935

	Herreder hvor vinterb. forekom		Beitende dyr		Gjsnl. antall beite-dager pr.dyr	Føret i beitetiden			
	Antall	Pct.	Ant.	Pct.		På beite tonn f.e.	Til-skudds-før tonn f.e.	Pr. dyr og dag	
								beite f.e.	tilsk. f.e.
I. Rikets bygder ...	112	16,59	71783	34,05	78	1678,7	1396,5	0,30	0,25
II. Bygdene fylkesvis:									
Østfold	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Akershus	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hedmark	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Opland	2	-	1590	-	25	19,9	8,0	0,5	0,2
Buskerud	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vestfold	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Telemark	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aust-Agder	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vest-Agder	6	16,2	845	67,5	50	12,7	8,5	0,3	0,2
Rogaland	15	31,9	9827	87,2	103	303,6	303,6	0,3	0,3
Hordaland	21	38,2	17215	78,9	89	459,6	459,6	0,3	0,3
Sogn og Fjordane ..	24	63,2	31745	57,7	77	733,3	488,7	0,3	0,2
Møre og Romsdal ...	21	32,3	4744	29,4	38	54,1	36,1	0,3	0,2
Sør-Trøndelag	4	7,3	1845	15,9	100	36,9	55,4	0,2	0,3
Nord-Trøndelag	3	6,7	159	1,3	110	5,2	3,5	0,3	0,2
Nordland	8	13,1	611	4,2	44	8,1	8,1	0,3	0,3
Troms	2	6,5	2204	20,8	35	30,9	15,4	0,4	0,2
Finmark	6	30,0	998	26,0	48	14,4	9,6	0,3	0,2

SAMMENDRAGET FOR RIKETS BYGDER VISER FØLGENDE HOVEDRESULTAT:

Dyreslag	Herreder hvor vinterbeite forekom		Beitende dyr		Gjsnl. antall beite-dager pr.dyr	Føremengde i beitetiden			
	Antall	Pct.	Ant.	Pct.		På beite tonn f.e.	Til-skudds-før tonn f.e.	Pr. dyr og dag	
								På beite f.e.	Til-skudds-før f.e.
Hester ..	24	3,55	825	0,47	21	25,6	57,5	1,48	3,32
Storfe ..	47	6,98	11 288	0,94	27	356,7	1 159,8	1,17	3,81
Sau	233	34,52	330 933	35,92	80	7 850,9	8 354,4	0,30	0,32
Geit	112	16,59	71 783	34,05	78	1 678,7	1 396,5	0,30	0,25

SAMMENDRAG

De to skriv som her er behandlet, står i en særstilling når det gjelder offentlige dokumenter om skogreising kontra lyngheikultur, ved at de ikke relativt ensidig støtter skogreisingen.

Her går det fram at vinterbeite for småfe spilte en betydelig rolle i mellomkrigstiden. Hele 1/3 av landets sauer og geiter gikk ute store deler av året.

Det går også klarere enn i de fleste andre offentlige dokumenter fram at det sto strid om den framtidige utnyttelsen av lyngheiene. Det tas ikke noen endelig stilling til dette spørsmålet, til det er det gjort for få undersøkelser. Men det vil neppe være riktig med enten skogplanting eller lyngbeite. Noen områder er best skikket til skog, andre til beite.

Det tviles ikke på at vinterbeite for småfe er forenlig med moderne, rasjonell gårdsdrift dersom lyngheiene blir riktig kultivert. Men allerede på denne tiden var mange av beitene begynt å forfalle, den høye revelyngen var i ferd med å ta overhånd. Det foreslås derfor at lyngheidriften skal intensiveres og at man skal lære av erfaringer fra tradisjonelle driftsformer.

Lyngheikulturen i Skottland kan være et nyttig forbilde for hvordan områdene best kan utnyttes.

Blant annet gjelder det å finne fram til saueraser som er bedre egnet enn dem som er mest brukt i Norge.

NOTER TIL KAPITTEL 3.

1. Beitebruk og skogbruk. Utredning fra den av Norsk Forst-
mandsforening og Selskapet for Norges Vels seter- og
beiteutvalg nedsatte felleskomité.
Tidsskrift for Skogbruk, hefte 9.
Oslo 1925
s. 39-40.
2. Samme
s. 42.
3. Samme
s. 46 - 47.
4. Samme
s. 50 - 51.
5. Samme
s. 51.
6. Samme
s. 54.
7. Samme
s. 55.
8. Samme
s. 55 - 56.
9. Samme
s. 57 - 58.
10. NOS Beitetelling 1935
Statistisk Sentralbyrå.
Oslo 1935
s. 33.
11. Samme
s. 34 - 35.
12. Samme
s. 36.
13. Samme
s. 31 - 32.

4. BRENSELSMANGEL OG SKOGPLANTING

Før vi fortsetter den almene historiske oversikt over skogreisningen, skal vi ta opp et spesielt argument for skogplantingen som hadde stor betydning i mellomkrigstiden: Brenselsmangelen.

De ytre, skogløse distriktene hadde en høy bosetning, eiendommene var sterkt oppdelte. Torv fra myrene var det viktigste brenselet, men mange steder var de egentlige brenntorvmyrene tømt. Folk var henvist til å bruke lyngtorv. Hvert år ble jord og lyngtorv skrapet av på store arealer. "Flekk etter flekk griner fjellet imot en", fortelles det, "store deler av Øigarden står i fare for å bli ørken".

I Nordland var det tilsvarende problemer og Helgeland skogselskap tok opp saken i 1915.

Fylkesmannen i Hordaland, Friis Petersen, skriver 25/5-1924 i Bergens Tidende bl.a.:

I de distrikter spørsmålet nærmest vedkommer, har befolkningen selvfølgelig i lengre tid vært oppmerksom på den meget mer fortvilete stilling distriktene var brakt i, og den stadig økende vanskelighet ved at skaffe den brændsel som trenges. Man faar nærmest det indtryk, at befolkningen ansaa situasjonen som noget nær håbløs, - der var for dem ingen anden udvei end at drive på med jordskrapingen saa lenge det kunde gaa. Saavidt jeg har bragt i erfaring var det først høsten 1922 der blev reist en almindelig motion om spørsmålet, og det ble fra alle hold erkjent, at på det vis som det nu gikk bar det galt ivei. (1)

Han framhever at det på lang sikt bare er den elektriske kraften som kan løse problemet. På kort sikt var det aktuelt å ta i bruk store myrer i nærliggende distrikter. Friis Pettersen støtter også fylkesskogsmesterens plan for å avhjelpe krisen med skogplanting. Han er enig i at dette sannsynligvis er den billigste løsningen på problemet.

I løpet av de siste 20 års (delvis mislykkete) skogplanting i ytre distrikter, hadde en fått erfaring for at buskfuru og fransk bergfuru klarer seg best.

Kommunene i Øygarden motsatte seg at det skulle lages en lov som forbød jordavskraping dersom man ikke samtidig fikk erstatning for merutgifter til brensel. Og da skogsinspektør Ivar Ruden i en utredning i 1929 foreslo et slikt lovforbud, ble det heller ikke godkjent av Departementet, fordi man fryktet store krav om erstatninger. (2) En interessant behandling av problemet kom i 1932 med avhandlingen "Om brenselsspørsmålet for Øigarden" av ingeniør Eilif W. Paulson. Det var besvarelse på en prisoppgave gitt av C. Sundts legat.

EILIF
W. PAULSON

Selvfor-
syning/lite
penger

Forfatteren framhever kystbefolkningens spesielle økonomiske system og han diskuterer hvordan brenselsspørsmålet kan løses innenfor dette systemet som han karakteriserer slik:

En økonomi som er bygget på naturålhusholdning, hvor befolkningens flertall ikke har jevnt lønnet erverv, men driver selvstendig virke med jord- og sjøbruk under såpass beskjedne forhold at adgangen til selvforsyning med brensel spiller en betydelig rolle i deres økonomi.

Han viser at torvtakingen blir oppfattet som lønnsom for befolkningen selv om det kreves mye arbeid og den faktiske timelønnen blir lav.

Sålenge der regelmessig er ledig tid, blir det imidlertid ikke antall arbeidstimer med torven som teller, men den kontante utgift som spares ved selvforsyningen med brensel. Selvforsyningen med torv betegner en adgang til inntektservervelse, uavhengig av fiskelykke og et mulig arbeidsmarked, og det er dette som gjør en forandring til et virkelig økonomisk problem. (3)

Paulson diskuterer om skogplantning vil være lønnsom innenfor et slikt økonomisk system. Det kan ikke settes opp noe enkelt regnestykke når en skal sammenligne de forskjellige brenselmuligheter, fordi lønnsomheten er avhengig av så mange faktorer. Han støtter skogreisningen, men viser at det ikke uten videre er noen idell løsning.

Sammenlignet
med annet
brensel

Sammenligner vi med annet innkjøpt brensel enn ved, blir fordelene betydelig forminskede. Med blandet bruk av kull, koks og endel ved kan brenselsforbruket dekkes med rundt kr. 100,00, mens vi med ved alene regnet kr. 150,00. I dette tilfelle ser vi at lønnen for det egne arbeide vil måtte bli betydelig lavere enn gjengs daglønn for leiet arbeidskraft i de samme strøk; men den kan likevel bli større enn hva der idag opnåes ved torvarbeidet i de dårligste strøk. Vurderer vi et års vedproduksjon til kr. 100,00 kan vi sette opp følgende:

Kontante utgifter hvert år til planter og materialer	kr. 14,00
Beregnet 4% rente av kontantutlegg i anleggstiden	" 44,00
I alt	<u>kr. 58,00</u>
Rest disponibel for arbeidsutgifter	<u><u>kr. 42,00</u></u>

Stillingen idag synes å være slik at i de særlig torvfattige strøk er befolkningen villig til å stille både jord og arbeide til rådighet for anlegg av skog, men de nødvendige kontantutgifter kan eller vil den ikke sette inn.

Det er to veier å gå for å fri eieren for kapitalutgiftene. Den ene er bevilgningsveien, å gi tilskudd til dekning av de kontante utlegg. Den annen vei er den å minske selve disse utlegg. Det vil si først og fremst å fjerne nødvendigheten for det kostbare gjerdehold som veier tungt, og dernest, så vidt mulig, å minske planteutgiftene. Det siste kan skje på den måten at eieren selv oppaler plantene, og således får selv arbeide istedet for kontantutgift. Eller også må der bli tale om helt nye, billigere metoder for planteproduksjon eller såning. (4)

Det var med andre ord etter forfatterens vurdering lønnsomt å plante skog dersom bøndene stilte billig arbeidskraft til disposisjon. Men ville de alltid gjøre dette? Også dette spørsmålet drøfter han.

Virkning
av endret
økonomi

Til slutt må fremheves hvordan skogens, like fullt som torvens rolle i forholdet til elektrisitet og kjøpt brensel i det lange løp vil bli medbestemt av de rent økonomiske forhold. En sterk utvikling av arbeidslivet med større adgang til lønnet arbeide eller overhodet større kontantinntekter vil gjøre det mere tillokkende å benytte sig av de bekvemmeligheter som elektrisk kraft og tildels kjøpt brensel vil medføre. På den annen side må det innrømmes at en rummeligere økonomi også kan tenkes å ville stimulere arbeidet for skogen ut fra andre synspunkter enn nettopp hensynet til brenselforsyning. (5)

Stadige til-
plantninger
trengs

For å få nok brensel, må hvert bruk ha ca. 30 mål skog. Dette må plantes til igjen etter hvert som det blir avvirket. Skogplantingen må intensiveres sterkt, dersom en vil nå så langt:

Interessen for planting er i de senere år prisverdig stor i Øigardsherredene, og antall av utsendte planter til disse vokser både absolutt og i forhold til plantetallet for hele fylket. Det er bevilgningene som ikke strekker til, og det største areal som i noget enkelt år er tilplantet er ca. 280 dekar (mål). Skulde hele befolkningen skaffes nok vedskog vilde der med denne fart gå to-tre hundre år, og selv for de "Brenselløse bruk", hvis antall vi kan sette til rundt 1000 vilde der gå 60 år.

Det utilstrekkelige i den nuværende planting ser vi kanskje best når vi regner med at så snart hugsten begynner, må der også plantes nytt et mål for hver familie årlig bare for å vedlikeholde det nødvendige areal. Her står vi kanskje overfor det største problem ved den nuværende ordning. Vedlikehold av 1000 felt a 30 mål vil kreve mere enn tre ganger så stor årlig planting som hittil oppnådd i noget år. (6)

Nasjonal-
økonomisk

Er skogplantningen lønnsom sett fra et nasjonaløkonomisk synspunkt ?

Det synes klart at planting med fredskogbevilgning i det lange løp er direkte lønnsomt både for den enkelte felteier og for distriktet. Men lønnsomheten er bygget på et ganske betydelig pengetilskudd utenfra, og det er derfor også berettiget å spørre om plantingen i Øigarden er lønnsomt fra et lands- eller nasjonaløkonomisk synspunkt. Der er vel neppe tvil om at mange av de felt som tilplantes, neppe kan ventes å gi så stor tilvekst som forutsatt ved vår lønnsom-

hetsberegning, og for mange vil vel også hugst og transport av veden komme til å koste mere enn vi har regnet med. For det store flertall av feltene gjelder det også at man for samme utgift kunde opnå en langt større produksjonsverdi ved å plante edlere treslag på bedre jord som ligger ledig i andre bedre strøk.

Fortsatte
bevilgninger ?

For mig stiller det sig slik at det neppe kan være nasjonal-økonomisk riktig å ville utvide fredskogbevilgningene i Øigarden i slik utstrekning at nok vedskog kan reises i en overskuelig tid ved deres hjelp alene.

Bevilgningen har sin berettigelse som en tilskyndelse og hjelp for å få utviklet sansen for skogens muligheter også i disse distrikter, men oppbygningen av skogen i større omfang kan ikke i lengden gjøres avhengig av direkte tilskudd. Da synes det mere riktig å øke bevilgningene til arbeidet for å undersøke vekstmulighetene for skogen ved studium av jord-bunnsforholdene og ved praktisk skogforsøk, fremforalt forsøk på å finne billigere utveier til anlegg og foryngelse av skogen og for å oppnå størst mulig produksjon.

Denne del av arbeidet, de teoretiske og praktiske studier, er den enkelte jordeier avskåret fra å innlate sig på, de må organiseres ved tilskudd utenfra. Men resultatet av slike arbeider vil komme alle dem tilgode som vil plante, og fremskritt på dette området vil etterhvert kunde utvide den jordvidde hvor skog kan plantes med full tillit om lønnsomhet, både privat-økonomisk og nasjonal-økonomisk. (7)

Naturlig
bjørkeskog

Paulson diskuterer også naturlig bjørkeskog som løsning på brennelsproblemet. Fordelen med dette er at man sparer arbeid og kapitalutgifter til skogplanting.

Det er påpekt at den mulighet foreligger at når beitet ophører, vil bjerkeskogen vandre inn og utbrede sig, og der er henvist til at man i Nord-Norge har erfaring for at dette virkelig har skjedd.

I de sydligere landsdeler er kyststrøkene og øene gjennomgående så tett befolket og husdyrholdet, særlig av sau, så stort at der bare sjelden blir tale om fredning for beite i utmarken. Men der er likevel også herfra erfaring for at bjerken trenger frem på markstykker som av en eller annen grunn blir fri beite for nogen år. Man synes mere og mere å komme til det resultat at skoggrensen i de tettbefolkede jordbruksstrøk først og fremst bestemmes av beitingen. Erfarne og lokalkjente jordbruks- og skogkyndige mener at dette må regnes å gjelde også i Øigarden.

Til fordel for bjerkeskogen fremholdes at den virker gunstig på jordbunnen ved å tilføre den kalk, noget som i høi grad trenges i den mineralfattige myr- og torvjord i Øigarden. Den fremmer derved gressveksten og forbedrer beitet. Er skogen først kommet ordentlig op, kan kreaturene med tiden igjen slippes inn, mens en vedskog av buskfuru må holdes i tett bestand.

Hvad vedproduksjonen angår vil der trenges betydelig større arealer enn av plantet buskfuru for å få samme produksjon. Man må i dette tilfelle tenke sig at størsteparten av utmarksvidden kan få skog.

Vanskeligheten er åpenbart å få fjernet eller forminsket beitingen tilstrekkelig til at skogen kan komme sig. Der har vært arbeidet for å skaffe Øigardsdistriktene sommerbeite for sauer i de indre fjordstrøk. Ved siden herav måtte man legge an på mere fôrdyrking for vinterforing. For storfe og hest måtte man se i retning av kulturbeiter. Alle disse utveier er nevnt i den før omtalte komiteinnstilling fra 1924, og man kommer ikke fra at utviklingen må ledes i denne retning for overhodet å få avlastet beitegraset på de magre lymgmarker i Øigarden. Og uten en slik avlastning av beitet er enhver tanke om skog i større omfang ugjennemførlig. Men her vil man atter møte det økonomiske spørsmål. Likesom plantning idag fordrer tilskudd til dekning av anleggsutgiftene, vil vi finne at en omfattende fredning av utmarken til fordel for naturskogen heller ikke kan gjennomføres uten betydelige anleggsutgifter. Disse vil i dette tilfelle komme på en annen konto, nemlig erhvervelse av utenbygds fjellbeiter og ordning av kulturbeiter.

Det synes ganske utvilsomt at en slik omlegning av beitebruket som her antydnet ikke vil kunne ta ordentlig fart uten hjelp og tilskudd i en eller annen form. I tilfeller hvor man på denne måte kunde opnå virkelig fredning av større utmarksområder skikket for skog, burde man utvilsomt overveie mulig bidrag til kulturbeiter som et alternativ ved siden av fredskogbevilgning. Ved beitet har man den betydelige fordel at kapitalutlegget langt hurtigere kommer produksjonen til gode. Dette er et forhold som fortjener den største oppmerksomhet. Ved skogen kommer fruktene først i neste generasjon. (8)

Forfatteren har imidlertid ikke behandlet hvilke konsekvenser en så sterk omlegning av driftsformene vil få. Han sammenligner heller ikke det økonomiske utbyttet som lymgheiene vil gi ved bjørkeskog, med utbyttet av vinterbeite.

En rekke
faktorer
avgjørende

Det inntrykket man blir sittende igjen med etter å ha lest Paulsons avhandling, er hvor uhyre vanskelig det er å løse brenselsproblemet i Øygarden. Det finnes ingen ideell løsning. Det kan heller ikke settes opp noe enkelt regnestykke hvor de forskjellige tiltak blir sammenlignet. Om skogplantningen f.eks. er lønnsom, avhenger bl.a. av den framtidige økonomiske utvikling.

DET NORSKE
MYRSELSKAP

Problemet med jordødeleggelse og brenselskrise i Øygarden ble i 1935 tatt opp av Det norske myrselskap. Det ble samlet inn opplysninger fra en rekke kommuner og utført spesialundersøkelse i Hjelma kommune.

Dr. Aasuly Løddestøl, sekretær i Myrselskapet, utarbeidet retningslingene for undersøkelsen. I en artikkel fra 1935 drøfter han bl.a. opparbeidelse av kulturbeite for å frigi arealer til skogreising til brensel. Om utmarks verdi sier han bl.a.:

Imidlertid savner vi ennå et eksakt grunnlag for en nærmere vurdering av spørsmålet om utmarkens heldigste fordeling mellom fremtidig skogmark, gressbeite eller lyngbeite. Dette først og fremst fordi vi ikke har noe tallmateriale til belysning av lyngbeitenes (altså vinterbeitenes) avkastning. Det må være en nærliggende oppgave for vårt forsøksvesen å bringe på det rene lyngbeitenes virkelige verdi for saueholdet på Vestlandet. (9)

Lynghiene
gir dårlig
beite

Myrselskapets formann, godseier Carl Løvenskiold, holdt i samme anledning foredrag om "Gjenreisning av skogen i Øygarden". Utgangspunktet også for dette foredraget var brenselskrisen. Han tar det for gitt at skogplanting vil være lønnsomt og at lynghiene gir et dårlig beite. Han taler for at det ikke er noen motsetning mellom beiteinteressene og skogplanting. Begge deler vil være tjent med en deling mellom skogreisningsarealer og kulturbeite:

Fylkesskogmester Hødal, som har arbeidet meget nettopp for denne sak, hevder at det som eventuelt kunne tale mot øket skogplanting i Øygarden,

Skog og beite
hånd i hånd

måtte være at jorden nu anvendes på en bedre måte. Det kan ikke sies å være tilfelle, idet mange av de lyng- og einerdekkede utmarksarealer - som meget vel kan beplantes - yder et elendig beite. På de beste steder foreslår han oparbeidet gressbeiter. I det hele tatt går det som en rød tråd gjennom alt det der er skrevet og talt om gjenreisningen av skogen i kystbygdene, at skog- og beiteinteresser ikke må kollideres, men gå hånd i hånd. For det er en dyrekjøpt erfaring ute i Øygarden, at det store belegg, særlig av sauer, som går ute også en stor del av vinteren, totalt ødelegger de unge plantninger om sauene får slippe til og matmangelen er som verst.

Skog for seg
beite for seg

Beitingen er "den store bøigen", som fylkesskogmester Nybø sa i sitt radioforedrag ifjor. Også han hevder det samme syn: Mere intensiv utnyttelse av utmarken i kystherredene. Skog for sig og beite for sig. (10)

Kombinasjonen skog- kulturbeite som alternativ til lyngheier er et emne som behandles mer utførlig i neste kapittel.

Buskfuru

Det treslaget som det var aktuelt å plante på dette tidspunkt, var buskfuru. Dersom man i framtiden kommer fram til mer egnede planteslag, vil en likevel ha nytte av buskfuruen.

Det har imidlertid vært hevdet også det syn at man istedenfor å befatte sig med skogplantning herute heller skal overlate til Vestlandets forstlige forsøksstasjon å finne frem til et eventuelt fremmed, treslag som vilde vise sig å være de hittil kjente overlegne.

Forkultur-
tre

Jeg har inntrykk av at det, på én undtagelse nær, nu råder samstemmighet på kompetent hold om at man ikke har tid og råd i dette tilfelle å vente på resultatene av de langsiktige skogforsøk. Det vil minst ta en menneskealder. Og mens gresset gror, dør kua. Jorden brennes. Ett vet man i hvert fall sikkert, og det er at buskfuru er det beste forkultur-tre som finnes og som man neppe under noen omstendighet kommer forbi derute.

Og som også herr Hødal har uttrykt det: "Har så Vestlandets forstlige forsøksstasjon innen en ikke alt for fjern fremtid funnet et treslag som måtte kunne produsere mere og verdifullere virke, så kan dette innplantes gruppevis eller under skjerm, mens buskfuruen etterhvert avvirket til brensel. Jorden er da også så omdannet at den veksthemning skulde undgås som er - særlig granartenes - svøpe mange steder på Vestlandet". (11)

Myrselskapet foreslår at "Departementet bør nedsette et utvalg av noen få, men handlekraftige menn som får i oppdrag å utarbeide og fremlegge planer for botemidler i de enkelte bygder".

JORDVERN-
KOMITÉEN
1936

I 1936 nedsatte Landbruksdepartementet en slik komité: "Komitéen for myr- og jordvern i kystbygdene", kalt jordvernkomitéen. Komitéens første innstilling ble avgitt i 1937: "Innstilling om utvidet skogplanting i kystbygdene i Hordaland fylke". Det nevnes at man oppnår først og fremst følgende tre ting ved å plante skog, vesentlig buskfuru i de ytre kystbygder:

1. Jordavskrapninger stanses på de tilplantede arealer.
2. Skogen, og især buskfuru, er sterkt jordproduserende på grunn av dens rike nåleavfall. Derved øker de løse jordlag, istedenfor å avta.
3. Den lite produktive lyngmark omdannes til vedproduserende skogmark. (12)

Om punkt 3 sies det:

Produksjonen av ved i plantefeltene bidrar direkte, i hvert fall i noen grad, til å løse kystbygdens brenselsproblem i fremtiden. (13)

Kystbefolkningens brenselsforbruk er beregnet til $2,23 \text{ m}^3$ pr. innbygger. Dette behovet vil kunne dekkes "i en ikke alt for fjern fremtid" dersom all dertil egnet mark blir tilplantet med buskfuru. Tar en imidlertid hensyn til fortsatt befolkningsvekst, vil en ikke oppnå full dekning.

Jordvernkomitéens innstilling nr. 10 ble avgitt 1946:

"Utgreiing om jordødeleggelsen ved urasjonall torvdrift i kystbygdene på Vestlandet, i Trøndelagen og Nord-Norge, og om tiltak som tar sikte på å stanse jordødeleggelsen, bl.a. også forslag til Lov om jordvern". Her blir komitéens arbeid summert opp:

Flere virke-
midler

En vil søke å stoppe jordødeleggelsen på Vestlandet dels ved en effektiv opplysning om riktig utnyttelse av den brenntorven som ennå er igjen, dels ved utvidet skogreising parallelt med anlegg av kulturbeiter og dels ved utvidet statsstøtte til elektrisitetsforsyninger. Komitéen mener at elektrisiteten først og fremst blir aktuell til koking, til oppvarming av husene vil det vanligvis bli for kostbart. Man har ikke oppfattet det slik at den elektriske kraften vil kunne konkurrere ut skogen. (14)

STORTINGS-
PROP. 1938
og 1948

Skogplanting for å sikre brensel i husholdningene nevnes i mange senere skriv, men det blir etterhvert mindre viktig som argument. Det nevnes bl.a. i Stortingsproposisjon nr. 1 1938 og nr. 1 1948 hvor skogreisingen tas opp til behandling.

UTMARKS-
KOMITÉEN
1945

I Utmarkskomiteéns innstilling fra 1945 fremheves det at skogplantingen i de ytre strøk på Vestlandet først og fremst skal gi ved og annen trevirke til bruk på de enkelte gårdene. Det nevnes bl.a.:

Hensynet til å fremme næringslivet taler dog for å legge tyngden av bevilgningene og arbeidet i de midtre og indre strøk, som kan produsere gangvirke som et rentabelt foretakende, mens hensynet til brenselforsyningen skulle tilsi skogplanting i de ytre bygder. (15)

LANDBRUKS-
DEP. INN-
STILLING
1948

I innstillingen fra 1948 fra komitéen angående skogreising på Vestlandet, nevnes ikke brenselkrisen i de ytre distriktene, men spørsmålet berøres slik:

Som forholdene er i de ytre bygder må en fremdeles regne med at skogen må innhegnes. I disse bygder er det store lyngvidder som passer til vinterbeite for sau, og det er for mange et livsvilkår at de har høve til å nyttiggjøre seg dette beite. Denne ordning må også kunne forsvares ut fra det syn at skogplantingen i disse bygder som regel ikke setter seg videre mål enn å skaffe mest mulig brensel og trematerialer til eget bruk. (16)

SKOGKOMMI-
SJONEN 1951

VESTLANDS-
KOMITÉ 1969

I innstillingene fra Skogkommisjonen av 1951 nevnes behovet for ved i de ytre distriktene, men det spiller liten rolle som argument for skogplanting. (17) I Vestlandskomiteéns innstilling fra 1969 hvor skogplantingen behandles, nevnes overhode ikke dette spørsmål. (18)

VEDSKOG
LITEN BE-
TYDNING

Det var særlig elektrisiteten som gjorde slutt på brenselkrisen. De som fikk strøm før 2. verdenskrig, brukte den mest til lys og koking. Det var fortsatt behov for torv eller ved. Men i de nærmeste år etter krigen fikk mange flere husstander strøm og nå var den så billig at den også ble brukt til oppvarming av husene. Husene fyres først og fremst ved parafin og strøm og selv gårder med lett tilgjengelig vedskog bruker lite ved til brensel.

Det ser ut til at skogplantingen praktisk talt ikke har hatt betydning for vedforsyningen. Behovet for ved falt bort før noen stor del av den plantede skog i de ytre områder var blitt hogstmoden. Før 1950 var det hovedsakelig buskfuru som ble plantet i de ytre distriktene, den er ikke anvendelig til annet enn brensel og har ikke hatt noen positiv økonomisk betydning utover det at den øker jordsmonnet.

Et av de viktigste argumenter for å plante skog var dermed falt bort.

SAMMENDRAG

I de ytre kystdistriktene var det en katastrofal mangel på brensel fordi myrtorven mange steder var oppbrukt. Skogreising ble sett på som et viktig middel for å bøte på dette. En grunn til dette var at skogen kunne erstatte torven i et naturalhushold bedre enn kjøpt brensel.

Er en slik skogplanting med betydelig statstilskudd nasjonaløkonomisk lønnsom? Dette er det forskjellige oppfatninger om. De fleste som uttaler seg om skogplanting og brenselmangel, tar det for gitt at dette er lønnsomt. Mens den eneste som diskuterer saken grundig og forsøker å regne ut lønnsomheten, Eilif W. Paulson, hevder at det neppe er riktig at staten fortsetter å yte like store bidrag.

Etter hvert omtales brenselmangelen stadig mindre i litteraturen om skogreising. Argumentet blir mindre og mindre aktuelt inntil det helt faller bort. Årsakene til dette er at familienes økonomi hurtig er omformet. Selvberging har spilt uhyre liten rolle etter 1950. Parafin, elektrisitet og annet kjøpt brensel erstattet torv.

Dermed er ikke bare et viktig argument for skogreising falt bort. En god del av den skogen som er reist, nemlig busk-
furu, vil sannsynligvis få liten økonomisk betydning bortsett fra at den øker jordsmonnet.

NOTER TIL KAPITTEL 4.

1. Fylkesmann Friis Petersen:
Brændsels-spørsmålet i Øygarden.
Artikkel i Bergens Tidende
25/5-1924.
2. Innstilling nr. 10
fra komitéen for myr- og jordvern i kystbygdene
oppnevnt av Landbruksdepartementet 25. juni 1936:
Utgreining om jordødeleggelsen ved urasjonell torv-
drift i kystbygdene ----
Oslo 1946.
s. 4.
3. Eilif W. Paulson: Om brenselsspørsmålet i Øygarden.
Meddelelser nr. 15, fra Vestlandets forstlige forsøks-
stasjon,
Bergen 1932.
4. Samme
s. 53-54.
5. Samme
s. 75.
6. Samme
s. 55.
7. Samme
s. 55-56.
8. Samme
s. 56-58.
9. Aasulv Loddestøl: Jordødeleggelse ved torvstikking i
våre kystbygder,
Meddelelser fra Det Norske Myrselskap, nr. 2, 1936
Oslo 1936
s. 70.
10. Carl Løvenskiold: Gjenreisning av skogen i Øygarden.
Meddelelser fra Det Norske Myrselskap nr. 2, 1936
Oslo 1936
s. 76.
11. Samme
s. 76.
- 12.. Innstilling nr. 1 fra komitéen for myr- og jordvern
i kystbygdene, nedsatt av Landbruksdepartementet
25. juni 1936.
Innstilling om utvidet skogplanting i kystbygdene
i Hordaland fylke.
Oslo 1937
s. 5.

13. Samme
s. 6.
14. Innstilling nr. 10 fra samme komité.
Oslo 1946.
15. Innstilling fra Utmarkskomitéen, oppnevnt av
Det Norske Skogselskap 12. des. 1939.
Oslo 1945
s. 114.
16. Innstilling fra et av Landbruksdepartementet
nedsatt sakkyndig utvalg til behandling av for-
skjellige spørsmål vedkommende skogreisningen i
kystbygdene.
Komitéen ble nedsatt 17. november 1948 og inn-
stillingen gitt 10. november 1949.
s. 25.
17. Innstilling I og IV fra Skogkommisjonen av 1951
avgitt 1952 og 1959.
18. Innstilling fra Vestlandskomitéen av 1965 avgitt
1969.
s. 14-15 og 80-81.

5. TIDEN ETTER 1930:

ØKENDE SKOGPLANTING - RASJONALISERING I JORDBRUKET

NY LOV OM
SKOGEN

Med den nye skogvernloven av 1932 innledes en ny tid i skogkulturarbeidet i Norge. Det ble innført regler for behandling av all skog, gjennomført kulturplikt for å sikre gjenveksten og fastsatt en kulturavgift for å skaffe midler til nødvendige skogskulturarbeider. Skogarealer skulle også sikres ved at beitet ble begrenset. Dermed ble skogplanting stadig mer uforenlig med de tradisjonelle utnyttelser av snaumarkene.

OFFENTLIG
ADMINISTRASJON

Staten kom sterkere inn i bildet og overtok de fleste utgifter i forbindelse med skogreisningen. Ved gjennomføringen av skogvernloven ble det bygd opp en offentlig skogadministrasjon for å utøve lovens bestemmelser og lede de offentlige tiltak på skogbrukets område. Den nye statlige administrasjonen skulle føre tilsyn med de private plantefelter og skogkultur. Dette var tidligere tillagt det private Det Norske Skogselskap. Statens oppgave var med andre ord først og fremst å administrere og støtte skogkulturen, ikke selv å overta skogeiendommer. (1)

ØKT SKOG-
PLANTING

Skogplantingen økte betydelig i årene framover, noe følgende tabell viser.

Privat jord, sådd eller tilplantet med skog.

(Fra NOS, statistiske årbøker).

1906 - 10	årlig	3 648	hektar
1911 - 15	"	3 753	"
1916 - 20	"	2 031	"
1921 - 25	"	2 361	"
1926 - 30	"	6 891	"
1931 - 35	"	17 709	"
1936 - 40	"	13 354	"
1934		21 902	"
1935		22 823	"
1936		18 807	"
1937		14 122	"
1938		16 626	"
1939		12 549	"
1940		4 667	"
1941		5 749	"
1942		3 706	"
1943		3 309	"

En av årsakene til den økende skogplantingen i 30-årene var at det ble ydet ekstraordinære midler til planting for å avhjelpe arbeidsløsheten. (2)

Under krigen gikk det tilbake med planting og denne tilbakegangen fortsatte en tid.

SKOGEN IKKE
PÅ TILBAKE-
GANG

Som nevnt i kapittel 2, ble det hevdet at skogen var på tilbakegang på grunn av rovhogst. Dette viste seg ikke å være riktig.

Landsskogstakseringen og skogbrukstellingene viste at det var et årlig tilvekstoverskudd på 400 000 m³. Så den skremmende påstand om at skogen gikk sin undergang i møte (s. 10) ble ikke bekreftet. Derimot ble tilstanden langt fra sett på som tilfredsstillende. Slik uttrykkes det av Skogkommisjonen av 1951.

Skogene var hullete og glisne med en altfor lav trekontroll og tilsvarende lav produksjon. Under-skuddet på småskog var stort og den såkalte ungskog viste seg å være like gammel som de store trær. Store skogvidder var blitt forvillet av ugress og lav, og evne til naturlig fornyelse hemmet, tildels i meget sterk grad. Kulturfor-nyelse var nødvendig mange steder, hvis skogen igjen skulle komme på fote i rimelig tid. (3)

"DYRKING"
AV SKOG

Et nytt syn på skogen gjorde seg etterhvert gjeldende hos de som arbeidet for skogssaken: ønske om å øke skogmarkens produksjonsevne. Fra å være opptatt av å hindre rovhogst og sikre at skogsarealene ikke gikk tilbake, så de mer og mer på skogseiendommene som en verdi som måtte gi størst mulig avkastning. Det ble lagt stor vekt på fornyelse av områder med lav tilvekst. Ved skogplanting gjaldt det ikke bare å plante til størst mulige arealer, man måtte også ta hensyn til jordas kvalitet. Ville tilveksten bli stor nok til at planting var lønnsom? Ved den planleggingen som skjer i årene framover, nevnes det ofte at myndighetene i den første skogreisingsperioden hadde vært for optimistisk og hadde hatt for lite kunnskaper om de forskjellige treslagene og deres proveniens. (Betydningen av at frøene var tatt fra et område med et tilsvarende klima som det stedet de skulle sås).

En rekke komitéer utreder spørsmål i forbindelse med skogreisingen. Det er klart at jordbruket må endres for at utmarksarealer skal frigjøres til skogen. Den allerede nevnte komité nedsatt 1936, den såkalte jordvernkomitéen, sier bl.a om dette:

Kulturbeiter, dvs. gressbeite, vil imidlertid ikke løse spørsmålet om vinterbeite til sauene. Ved siden av å utvide kulturbeitearealet og derved skaffe bedre sommerbeite, bør man derfor også ta sikte på å fremme produksjonen av vinterfôr, så øygardsbefolkningen kan inneføre sauene i større utstrekning, istedenfor som nu å la dyrene lide ondt på det sparsomme beite som lyngmarken gir. (4)

Kulturbeitet kan altså ikke fullt ut erstatte lyngbeitet. Når komitéen hevder at sauene lider vondt på vinterbeitet, nevner de ingen kilder for denne påstanden.

UTMARKS- KOMITÉEN

Utmarkskomiteén ble nedsatt av Det Norske Skogselskap i 1939 og kom med sin innstilling i november 1947.

"Dyrking av utmarka"

Innstillingen er et oppgjør med den tradisjonelle måten de norske utmarker utnyttes på. Den tradisjonelle driftsform var "høstingsdrift". Den trengte store vidder enten utmarka ble nyttet til skog eller beite. Komiteén går inn for "dyrking" av utmarka for å få en mer rasjonell utnyttelse. Dette er i tråd med det nye syn på skogkultur som er nevnt på s. 46. Det tas særlig sikte på følgende utnyttelse av utmarka:

1. Nydyrking og bureising.
2. Beitedyrking som erstatning for naturbeite til mjølkeproduksjon.
3. Skogreising, herunder skogplanting på skogsmark som nå ligger uproduktiv, men som er skikket for lønnsom skogproduksjon.
4. Utnytting av høyfjellet til beite for småfe og ungdyr, og til viltpleie.
5. Fiskepleie i våre mange innsjøer og ferskvann. (5)

Utmarkskomiteén uttaler at overgangen fra høstingsbruk til dyrking er en langsiktig og vanskelig oppgave. Den vil kreve stor innsats av arbeid og kapital. Og ikke bare det,

den store bøygen er å få ryddet opp i alle rettslige hindringer for det komitéen anser som rasjonell utnyttning av utmarkene, og å få endret folks syn på og vurdering av høstingsdriftens utbytte og fordeler.

Bort fra ut-
marksbeiter

Komitéen siterer Statistisk Sentralbyrås beitetelling fra 1935 (se også s. 20). Der var det gitt uttrykk for at utmarksbeitet hadde en stor verdi for Norge. Og det ble hevdet at de fleste norske gårder ligger slik til at de alltid må ha adskillig utmark for å livberge seg. Utmarkskomitéen mener at dette er et foreldet syn, et uttrykk for den tradisjonelle driftsform som gir for lav avkastning.

Komitéen går inn for å rydde bort alle hindringer for en rasjonell utnyttelse av utmarka. Dette begrunnes bl.a. historisk. Fram til 1870-80-årene var husdyrproduksjonen over hele landet grunnlagt på utmarka og utmarksbeite. Etter den tid har utmarksbeitet fått en stadig mindre verdi i jordbruket. Og jordbruksproduksjonen har økt mest nettopp i de bygdene som er gått lengst i rasjonaliseringen. En rasjonell husdyrproduksjon lar seg ikke forene med utmarksbeite, hverken i skogs- eller kystbygder, hevder Utmarkskomitéen.

Det kan være noe trist at de millionverdier en har vurdert utmarksbeitet til, skrumper inn på denne måte, men det er likeså godt å se den kjensgjerning i øynene at disse verdier er fortidslevning som dyrkningsjordbruket ikke kan regne med, og at vi må finne andre måter og midler å nytte utmarkene våre på. (6)

Utmarks-
beiter del-
vis aktuelt
ennå

Også i de ytre kystområdene på Vestlandet ble utmarksbeite utnyttet dårligere enn før, de grodde til med einer og lauvkratt.

Til tross for at utmarkskomitéen i det store og hele mener at utmarksbeiter bør avløses av kulturbeiter, nevnes også at småfe kan gi en tilfredsstillende avdrått på vanlig utmarksbeite. Det nevnes også at det i visse tilfelle vil være riktig å gå inn for en bedre drift av utmarksbeite en tid framover:

Kultivering
av lyngheier

Selv om tiltaket med beitedyrking går etter planen vil vi ennå i lang tid fremover måtte nytte utmarksbeitet til våre husdyr, enten alene eller ved siden av dyrket beite. Det er derfor all grunn til også å holde hånd om utmarksbeitene, så de ikke ytterligere forfaller. Kratt, lyng og einer må ryddes bort fra havnehagene og hjemmebeitene. Et utmarksbeite som gror til med gammel røsl yng og einer, blir etterhvert helt verdiløst som beitemark. Eineren gror sammen og dekker jorden fullstendig, så gresset blir borte, og gammel lyng er også verdiløs som beite. Derimot er ung, tett og frisk lyng godt vinterbeite for småfe. Brenning av lyng og einer er et godt hjelpemiddel til å holde beiteukruttet borte. Men brenningen må ordnes planmessig og utføres på en årstid da lyngrøttene ikke skades av varmen. Beste tid for brenning av lyng er på telen tidlig om våren. Slik brenning skader ikke lyngrøttene, og lyngen gror snart til igjen fra rotskudd og frø som et tett og jevnt lyngteppe som gir godt beite for småfeet, særlig i vintertiden. Denne sak er meget viktig for kystbygdene hvor sauene kan gå ute praktisk talt hele vinteren. (7)

Komiteén siterer også fylkesagronom Arne Bu som går inn for lyngkultur med villsau etter skotsk mønster hvor det foreslås at sauene skal beite om vinteren på kultiverte lyngheier og på fjellbeiter om sommeren.

Kultur-
beiter

Det som her er sitert, viser at Utmarkskomiteén ikke var helt uten forståelse for de gamle driftsformenes verdi. Men til tross for dette var hovedhensikten med komiteéns arbeid på lang sikt å motvirke slike ekstensive driftsformer. Det er tale om en sektorinndeling av utmarka, til nydyrking, kulturbeiter og først og fremst skogreising. Disse tiltak henger nøye sammen: beitedyrking er bl.a. en forutsetning for å frigi arealer til skogreising.

Utskifting

For å oppnå en slik disponering av ressursene, må også andre sider av den tradisjonelle driftsform endres. Det er bl.a. nødvendig med utskifting av utmark.

Eiendommene var ikke alltid inndelt på en måte som var egnet for skogplanting. Også mange av de tidlige utskiftingene var uheldige i en slik sammenheng. De felles-

eide utmarkene hadde ofte kompliserte bruksrettigheter. Enda en grunn til at det er vanskeligere å få til skogplanting i felleseid utmark, nevnes ikke: Skal det plantes skog i en slik utmark, forutsettes det at alle er enige. Komitéen gikk derfor inn for økt utskifting av felleseid utmark og en del nyutskifting av privat mark. (8)

Arealkart-
legging

For at myndighetene skal kunne legge forholdene til rette for en ny utnyttelse av utmarka, forutsettes et inngående kjennskap til naturområdene. Da vil de kunne planlegge hvilke arealer som bør brukes til det ene eller andre formål på hvert enkelt bruk. Utmarkskomitéen støtter derfor utarbeidelsen av et jordregister. Et omfattende økonomisk kartverk kunne først komme på tale på lengre sikt. (9)

Arealkartlegging og planlegging blir med andre ord sett på som et middel til å endre driftsformene i jordbruk/skogbruk i den bestemte retningen som myndighetene gikk inn for.

Frivillig
eller
offentlig
press ?

Når det gjelder det offentliges påvirkning på den framtidige utviklingen, siteres skogforsøksleder Smitt. Foranledningen til denne uttalelsen var særlig behovet for å plante til store, sammenhengende vidder med skog. Smitt sier:

Jeg vil dog gjerne i denne forbindelse få uttale at jeg har vært og er i prinsippet en tilhenger av frivillighetens vei - særlig i disse spørsmål som rører ved så dyrebart eie som jorden. Etter det utrettelige slit vi fagfolk imidlertid har hatt gjennom årene for å bryte ned gammel fordom og vedhengen ved den ekstensive driftsform, finner jeg det dog ikke lenger til å unngå å lovfeste enkelte handlinger fra det offentliges side for å få våre snaumarker og tillike våre skogmarker over i rasjonell drift snarest mulig. Med den utvikling for øye som pågår rundt om i landet på det skoglige område, er det helt enkelt nødvendig å gripe til relativt drastiske midler for at også vårt land kan få delta i og få nytte godt av denne ekspansjonen.

Jeg vil derfor håpe at de forordninger og lover som snarest mulig vil se dagens lys på utskiftingens, beitedyrkingens og skogfredningens område, ikke fremdeles vil følge frivillighetens vei alene, men også andre fremgangsmåter som tillater myndighetene å skyve på hvor utviklingen går sent. --- (10)

Det går fram av dette at bøndene stadig ytte en slags passiv motstand mot de nye driftsformene ved å vise liten interesse for skogplanting. Det var nødvendig med sterke virkemidler fra myndighetenes side. De lovendringene som her er nevnt, ble i de nærmeste år satt ut i livet.

Ikke en folkesak

Utmarkskomiteén slår også selv fast at skogreisningen ennå ikke er blitt den folkesak som den bør bli.

Offentlige tiltak, oppsummering

De offentlige tiltak som bør gjøres, oppsummeres slik:

1. Fellesskapet i utmarken må snarest mulig bringes til opphør.
2. Større offentlige bevilgninger.
 - a) Det direkte bidrag til privat skogplanting må forhøyes og bevilgningen økes.
 - b) Det må igjen oppføres bidrag til fylkes-skogselskapenes opplysningearbeid.
 - c) Bevilgningene til kulturarbeider økes og reglene forandres.
 - d) Det føres på ny opp bevilgning til reising av offentlige skoganlegg.
 - e) Det oppføres bevilgning til utdanning av instruktører i skogplanting.
 - f) Det må opprettes nye planteskoler. (11)

Sammenheng skogplanting, industri, sentralisering, rasjonalisering

Skogplantingen settes inn i et helhetsperspektiv:

Hvorvidt landet kan bære disse oppofrelser, vil være avhengig av næringslivets utvikling på alle områder. Skogreisningen kan f.eks. ikke gjennomføres i fullt mon uten at jordbruket jevnt over når et høyere utviklingstrinn og gjennom kulturarbeid frigjør seg fra beitingen i utmarkene. Men disse omkostningene kan ikke jordbruket klare uten større lønnsomhet, i første rekke som følge av bedre kommunikasjoner og høyere priser. Dette krever igjen en sterkere befolkningstilvekst og dannelsen av nye industrisentre og bysamfunn. Skogreisningen er også avhengig av treforedlingsindustriens utvikling og avsetningsforholdene på verdensmarkedet. Men først og fremst

beror skogreisingen på hver enkelt av de par hundretusen skog- og jordeiere hvis forskjellig innstilling, kunnskaper og foretaksomhet vil øve en sterk friksjon. (12)

Om treforedlingsindustrien heter det at mangelen på råstoff vil stige og kulminere om ca. 30-40 år med katastrofal virkning for industrien, dersom det ikke med en gang sørges for en planmessig foryngelse av våre skoger. (13)

Utmarkskomiteén er ikke en offentlig komité, den er nedsatt av det private Det Norske Skogselskap. Men innstillingen har likevel stor betydning for den videre utvikling.

STORTINGS-
PROP. 1948

I Stortingsproposisjon nr. 1, 1948 blir skogreisingen på Vestlandet tatt opp til inngående drøfting. Skogreisingen var gått sterkt tilbake under krigen (se tabell s.45 og 61). Landbruksdepartementet gikk inn for en økt skogreising, noe denne proposisjonen ga støtet til. (14)

Proposisjonen bygger bl.a. på Utmarkskomiteéns innstilling. Men det går ikke på langt nær så klart fram at skogreisingen har sammenheng med omlegging og rasjonalisering i jordbruket. Det nevnes heller ikke at befolkningen har vært uvillig til å plante skog. At skogplantingen er et gode blir uten videre tatt for gitt.

INNSTILLING
1949

Stortingsproposisjonen førte til at en ny komité ble nedsatt. I 1949 ble denne innstilling avgitt: Innstilling fra et av Landbruksdepartementet nedsatt sakkyndig utvalg til behandling av forskjellige spørsmål vedkommende skogreisingen i kystdistriktene. De spørsmål utvalget har fått i oppdrag å behandle, dreier seg alle om hvordan man skal fremskynde skogplantingen:

1. Hvorledes utskiftningen av utmarken kan påskyndes.
2. Kulturbeitespørsmålet i forbindelse med skogplantingen.
3. Administrasjonsspørsmålet vedkommende skogplantingen.

4. Planteskolene og plantebehovet. Nye planteskoler.
5. Opplysningsarbeidet og den offentlige støtte til Det Norske Skogselskap og fylkesskogselskapene.
6. Statsbidraget til skogkultur.
7. Skogforskningen i kystdistriktene. (15)

Utskiifting

Når det gjelder utskiftingen, nevnes det at bare ca. 1/3 av utmarka i Hordaland som ligger under skoggrensen, var utskiftet. Utskiiftingene var imidlertid kommet lengre i de ytre enn de indre distriktene. For å rasjonalisere utskiftingen går en inn for at større bygdelag bør skiftes ut av gangen. Utskiifting med tanke på skogreising bør prioriteres.

For å frigjøre plantefelt bør man anlegge kulturbeiter direkte i forbindelse med skogplanting. Utvalget går også inn for at:

Skal kulturbeitespørsmålet ordnes i forbindelse med utskiftingen slik at utskiftningsretten bestemmer kulturbeitefeltene og utfører utskiftingen i overensstemmelse hermed, må utskiftingsretten ha adgang til å disponere over statsbidrag til kulturbeiter etter nærmere fastsatte regler. (16)

Et annet sted heter det:

det mangler gjerne en plan for utmarkens utnyttelse hos den enkelte. Meget ville sikkert kunne vinnes om en i forbindelse med utskiftingen kunne få en plan, som direkte pekte på de forskjellige utmarksparsellers anvendelse til skogproduksjon, beitekultivering eller oppdyrking. En slik plan ville bli som en stadig påminnelse for brukets eier ---- (17)

Komitéen går dermed inn for at utskiftingsretten skal legge forholdene til rette for én bestemt driftsform.

- Kulturbeiter for kyr Utvalgets medlem, beitekonsulent Einar Vik, har utredet kulturbeitespørsmålet i forbindelse med skogplanting. Når det gjelder melkeproduksjonen mener han at både skog- og jordbruk er tjent med en omlegging fra utmarks- til innmarksbeite.
- Utmarksbeiter Annerledes er det med geit og sau. Sauetallet gikk tilbake etter krigen etterhvert som utmarka spilte mindre rolle i førsankingen. Sauen begynte å konkurrere med kyra om den dyrkede jord. Han nevner vinterbeite for sau i de ytre distriktene og henviser til forsøk utført av Sauavls- og beiteutvalget i Rogaland. Dette forsøket konkluderte med at sauene med hel inneføring trengte 0,45 f.e. pr. dag, mens de som gikk mest ute på beite trengte ca. 0,4 f.e. i tilskuddsfôr pr. dag. (Denne undersøkelsen gjelder moderne dalasau). Dersom en bruker lite tilskuddsfôr til sauene som går ute, blir de små og magre, hevdes det. (18)
- Selv om vinterbeite for sau vurderes lavt, nevnes det at det ennå har betydning for mange. Derfor må plantefeltene i de ytre områdene fremdeles inngjerdes. Dette er ikke urimelig fordi skogplantingen der mest er tenkt til husbehov.
- Fjellbeiter Det legges større vekt på at de ytre distriktene har behov for sommerbeite i utmark. Til dette må beiten inne i fjellet tas i bruk. Dette hadde pågått mange steder i lang tid, men hadde vist seg vanskelig å organisere. For å kunne organisere fjellbeitet, var det nødvendig å ha flokker på minst 1500 - 2000 dyr.
- Administrasjon For å øke skogreisningen er det behov for en styrket administrasjon og ikke minst en større planteproduksjon. Til planting og annet skogkulturarbeid foreslås en gjeng med fast ansatte arbeidere.
- Opplysning og propaganda Det legges stor vekt på fortsatt opplysningsarbeid. I denne forbindelse framheves hva Det Norske Skogselskap hadde gjort i mange år:

Det har vært lagt vinn på å få de private skog-
eiere interesserte, både gjennom agitasjon og
økonomisk hjelp.

Det er holdt foredrag og kurs og det har vært
pressepropaganda og personlig påvirkning. Den
siste måten å drive arbeidet på har ikke vært
den minst viktige. Ved å arrangere skogdager
med demonstrasjoner i marken er en kommet i kon-
takt med skog- og markeiere. ----

Ved alle våre skoler hvor det undervises i skog-
bruk, blir selvsagt skogreisingen viet stor opp-
merksomhet og spørsmålet om å gi undervisning i
skogbruk ved folkeskolene er også bragt på bane.
Det er nå utskrevet en konkurranse om en ABC i
skogbruk til dette formål.

Skogselskapene har i mange år hatt et verdifullt
samarbeide med ungdomslagene som har skogsaken på
sitt program. De har arrangert skogmøter og har
samlet plantebestillinger, og har også selv i noen
grad utført plantinger. ----

Skolebarnsplanting har vært drevet i nær 60 år i
den hensikt å vekke interesse for skogsaken. (19)

Ingen
folkesak

Tross dette hevdes det:

Noen begeistringens storbølge har ennå ikke
skyllet over landet, men det arbeides jevnt og
trutt. (20)

Det er idag neppe 10% av de som har skikket
plantemark, som er med i arbeidet.

Om behovet for propaganda i framtiden blir det sagt:

Skal en få skogreising i stor målestokk i Vest-
og Nord-Norge, må en få markeierne mannjevnt med
i dette arbeide og det får en neppe uten propa-
ganda og saklig opplysning. ----

Med hensyn til opplysningsarbeidet kan det være
flere veger å gå, og de må avpasses etter de
stedlige forhold. Utvalget vil peke på at en i
vinterhalvåret kan ha leide foredragsholdere i
arbeide, sette igang studiesirkler, spre forstlig
litteratur og sist men ikke minst nytte filmfrem-
visning i ungdomslag og skoler. Radioen bør
også tas i bruk i større målestokk og avisene
bør få korte artikler om saken. (21)

Stats-
bidrag

Utvalget går derfor inn for et ekstra statstilskudd til Det Norske Skogselskap til opplysnings- og propaganda-virksomhet.

Når det gjelder statsbidraget til skogkulturen, blir følgende understreket:

Utvalget vil fremholde at den beste støtte det offentlige kan yte den private skogreising i kystdistriktene, er at staten tar seg av den organisasjonsmessige side av arbeidet, at den sørger for å skaffe til veie det nødvendige plante-materiale og at den antar og lønner de funksjonærer som er nødvendige. (22)

I tillegg til dette går komitéen inn for økt statsstøtte til den private skogreisningen. Staten yter 50% av utgiftene. For å påskynde store, sammenhengende plantefelt, foreslås en "progressiv bidragsform" hvor det ytes 50% til mindre felt, men i visse tilfelle en øking av bidraget for stigende feltarealer. (23)

Som begrunnelse for de høye statsbidragene nevnes det at det tar så lang tid før plantefeltene har fått økonomisk verdi, at det offentliges interesse er større enn privatmannens.

Plassere
kapital i
skog

Private lån til skogreising var til da lite anvendt. Komitéen går inn for at disse bør økes. De henviser til skogdirektør K. Sørhuus i "Tidsskrift for Skogbruk" nr. 4, 1949.

Han påviser der at skogreising på de bedre boniteter vil være en rentabel forretning særlig når en tar statsbidraget i betraktning. Han framholder at den nødvendige kapital bør kunne reises gjennom langsiktige lån, idet slike plantefelt vil være et meget solid låneobjekt. (24)

Komitéen mener imidlertid at slike lån vil ha større betydning for selskaper og andre sammenslutninger som vil plante skog i større målestokk enn for den alminnelige bonde. De mener det vil være riktig å henlede bankenes, forsikringsselskapenes og andre pengeinstitusjoners opp-

merksomhet på de fordeler som det kan ha å plassere kapital i skogreising.

Gunstig
skattelov

Det nevnes også at skattelovens § 26 har følgende bestemmelse, som også taler for en utvidet kapitalplassering i skogreisingen:

Fritatt for inntektsskatt i de første 30 år av bestemt avgrensede skoganlegg på strekninger hvor skog tidligere ikke fantes og verneskogstrakter, hvor skogkultur er nødvendig for skogens foryngelse. (25)

Forskning

Det foreslås økt støtte til Vestlandets forstlige forsøksstasjon og det nevnes en rekke forskningsoppgaver i skogkultur, skogskjøtsel og tekniske problemer. (26)

SKOGKOMMI-
SJON 1951

I 1951 ble en Skogkommisjon nedsatt av Landbruksdepartementet. Innstillingen fra 1952 om skogreising Vestafjells bygger videre på de to foregående innstillingene. Med denne kommer praktiske planer som skal gjøre det mulig å øke skogreisingen.

Utmarks-
beite
fortsatt
viktig

Skogkommisjonen mener at Utmarkskomitéen har avsatt for store snaumarksarealer til skogplanting. En mener at det er tatt for lite hensyn til dårlig markslag og at det heller ikke er tatt tilstrekkelig hensyn til jordbrukets interesser. Det nevnes at de fire Vestlandfylker har 18% av landets dyrkede areal og følgende husdyrhold: 29% av antall hester, 27% av storfe, 48% av sauer og 40% av geiter. Det er utmarkene som gjør dette store husdyrhold mulig. (27)

Det må tas tilstrekkelig hensyn til vinterbeitet, ikke bare i de ytre områder, men også i enkelte områder lengre inne. Dette blir tillagt større betydning enn av skogreisingsutvalget fra 1949.

Konflikten mellom vinterbeite og skogplanting nevnes. Vinterbeite nevnes som noe "det kan bli vanskelig å få avviklet". Kulturbeite blir sett på "som det fremtidige og normale beite for storfe og som vårbeite for sauer med lam", slik Skogreisingsutvalget har nevnt. (Om vinteren skal sauene være inneføret, om sommeren på fjellbeite).

Tilplanting
på 60 år

Skogkommisjonen kommer fram til at skogreisingsarealet Vestafjells er ca. 2,2 mill. da. snaumark og 1,4 mill. da. skogsmark. Målet må være å plante til dette areal i løpet av 60 år. Dette svarer noenlunde til en omløpsperiode og vil gi jevn aldersfordeling. En kan ikke regne med naturlig foryngelse. Skogen må de fleste steder plantes til igjen. (28)

Nye arbeids-
plasser

Skogreisningen blir sett på som en viktig erstatning for arbeidsplasser som faller bort ved rasjonalisering i jordbruket:

Med den utvikling som har funnet sted i jordbruket etter krigen, er forholdene for gårdbrukerne mange steder Vestafjells blitt vanskelige. Den form for jordbruk som har vært drevet, har stort sett vært meget arbeidskrevende og med de sterkt stigende lønninger har den hevdvunne driftsmåte mange steder blitt ulønnsom. Det økonomiske utbytte i jordbruket er også etterhvert blitt større pr. arealenhet for de større enn for de mindre bruk, og som påpekt er brukene Vestafjells svært små. Når det gjelder snaumarkene som en er så avhengig av på Vestlandet, så gir dette nå dårlig avkastning i kystbygdene, men betydelig bedre i innbygdene med sine fjellområder. (Jfr. Norges Landbruksøkonomiske Institutt: Driftsgranskinger i jordbruket).

Forholdene Vestafjells gjør at bygdene og befolkningen må se seg om etter nye utveier til å bedre sine eksistensmuligheter og her er det skogsreisningen på lang sikt kan bli dem til uvurderlig hjelp. (29)

Kommunal
støtte

Det påpekes at interessen for skogplanting har vært økende etter 1949. De enkelte kommuner begynner nå å gå sterkt inn for saken og stadig fler vedtar å gi økonomisk støtte.

Lov-
endringer

En rekke lover er endret siden innstillingen av 1949 eller vil med det første bli endret, for å fremme skogreisningen. Også andre bestemmelser er gjort for å legge forholdene bedre til rette for økt skogreisning:

1. Den nye form for skogbeskatning vil bli til økonomisk hjelp for de enkelte skogeiere.
2. Den nye jordskiftelov som trådte i kraft 1951, legger forholdene bedre til rette for at utmarka kan utnyttes til skogreisning. Utskiftningspersonalet er økt. Det gis adgang til å prioritere utskifting når det har sammenheng med skogreisningsplaner. (Se s.53) Utskiftingsretten har adgang til å disponere over statsbidrag til kulturbeiter. Kartleggingen er blitt bedre samordnet. Det var imidlertid ikke gitt adgang til statsstøtte ved utskifting av særlig store arealer slik det var foreslått, men skogkommisjonen støtter dette forslag.
3. Jordloven var nå under revisjon, bl.a. med tanke på skogreisning.
4. Det ble arbeidet med ny beitelov og fjellov. (30)

Skogkommisjonen hadde også drøftet behovet for nye lover som direkte skulle fremme skogreisningen. Dette var det uenighet om innen kommisjonen. Men man ble enige om at:

Kommisjonen finner grunn til å tro at de spørsmål som melder seg i forbindelse med skogreisningen som regel vil kunne løses på frivillig basis. (31)

Skogreisnings- Kommisjonen nevner opprettelse av skogreisningsnemnder:
nemnder

Namndas første oppgave er gjerne å utarbeide en foreløbig skogreisningsplan. Denne plan må gi en orientering om forutsetningene for skogreisning i herredet, og et forslag med omkostningsoverslag for de arbeider som bør utføres.

Den foreløbige plan munner gjerne ut i en noenlunde avsettelse av de arealer som bør søkes kultivert, og fastsettelse av et årantall innen hvilket arbeidet bør være utført. En kommer da frem til et årlig kulturareal og kan noenlunde fastsette de årlige utgifter.

Statens
rolle

Statens rolle i skogreisningen oppsummeres slik:

1. å holde det fornødne administrasjonsapparat til skogreisningens gjennomførelse.
2. å sørge for eller støtte tiltak for faglig opplysning og opplæring.
3. å sørge for den fornødne vitenskapelige forsøksvirksomhet
4. å sørge for tilstrekkelig planteproduksjon gjennom egne planteskoler og økonomisk støtte til fylkesskogselskapenes planteskoler
- 5 og endelig ved å dekke en del av utmarks- eiernes utgifter ved skogreisningen.

Staten dekker 50% av utgiftene ved all skogreisning og skogkultur i kystområdene dersom arbeidet utføres tilfredsstillende. Dessuten skulle det gis støtte til kommunal plante- og skogreisningsleder dersom kommunen hadde utarbeidet en foreløpig skogreisningsplan som var godkjent av skogdirektoratet.

Skogkommisjonen av 1951 ga det endelige støttet til økt skogplanting. Det ble nå utarbeidet skogreisningsplaner og tilplantingen økte enormt.

INGEN
FOLKESAK

Selv om skogkommisjonen sa at skogsaken hadde en økende oppslutning, får en i tiden framover høre at grunneierne viser for lite entusiasme for skogsaken. I Vestlandskomiteéns innstilling fra 1969 heter det bl.a.:

Forstfolk mente at tilplantingstempoet ikke er tilfredsstillende. Eiendomsforholdene, tradisjonsbundet drift, for liten lauvtreavvikling, mangel på skogreisingsledere har bl.a vært årsak til at tilplantingen ikke har vært så stor som ønskelig. (32)

Det samme går fram av den foreløpige skogreisingsplan for Lindås kommune for 1964:

Det er for tiden en tydelig aukande interesse for - og omfang i - skogreisingsarbeidet i kommunen.

Et annet sted i planen heter:

Dessuten hadde det vært ynskkelig om interessa frå grunneigarane si side hadde vore større.

ØKT SKOG-
PLANTING

Likevel har skogplantingen økt enormt som følgende tabell viser:

Tabell over offentlig og privat jord i Norge sådd eller plantet med skog.

(Fra NOS, Statistiske årbøker).

	1000 dekar		1000 dekar
1935/36	4	1952	78
1936/37	7	1953	97
1937/38	12	1954	135
1938/39	14	1955	133
1939/40	12	1956	178
1940/41	17	1957	238
1941/42	14	1958	240
1942/43	12	1959	223
1943/44	11	1960	308
1944/45	9	1961	336
1945/46	10	1962	349
1946/47	19	1963	336
1947/48	23	1964	382
1948/49	36	1965	376
1949/50	45	1966	344
1950/51	76	1967	349

	1000 dekar		1000 dekar
1968	296	1970	314
1969	315	1971	321

SKOGPLANTING
I LINDÅS OG
AUSTRHEIM

Det har ikke vært mulig å få noen tilfredsstillende statistikk over skogreisingen i Lindås og Austrheim kommuner. Tallene som er gjengitt i følgende tabell, er ikke helt sammenlignbare. For den første tiden er det bare tatt med skog som i dag ansees for egnet til skogsdrift. Store arealer med buskfuru og mislykkete plantinger er derfor ikke kommet med. Tallene for de siste årene gjelder det samlede tilplantete areal. Dette arealet må en imidlertid regne med stort sett vil bli egnet til skogsdrift i framtiden fordi en har større arealer og fordi det ikke mer plantes buskfuru.

Skogreising i nåværende Lindås.

Før 1954	(egnet til skogsdrift)	3600 dekar
1954 - 1963	(i alt)	9700 dekar
1964 - 1974	(i alt)	17616 dekar

Gjenstående skogreisingsareal pr. 1/1-1975 sammenlignet med foreløpig skogreisingsplan av 1964 - 87384 dekar.

Skogreising i Austrheim:

Før 1957	(egnet til skogsdrift)	180 dekar
1957 - 1968	(i alt)	2000 dekar
1968 - 1974	(i alt)	2536 dekar

Gjenstående skogreisingsareal pr. 1/1-1975 sammenlignet med skogreisingsplan av 1967 9464 dekar

Disse oversiktene antyder at det har vært en lignende utvikling i Lindås og Austrheim som i landet som helhet: en sterk øking i skogreisningen etter 1950.

Skogreisningen har imidlertid vært svakere enn planlagt i skogreisningsplanene for henholdsvis 1964 og 1967. For Lindås ble det planlagt en gjennomsnittlig årlig skogreisning på 2525 dekar (de første 5 år 2000 dekar), mens det bare er plantet 1600 dekar årlig. For Austrheim ble det planlagt 500 dekar årlig, mens det bare er plantet 362 dekar. Årsaken til at planene ikke er fulgt oppgis først og fremst å være vanskeligheter med å få tak i nok arbeidskraft. Dessuten er det fortsatt liten entusiasme.

ÅRSAKEN TIL ØKT SKOG- PLANTING

Men tross dette har det vært en enorm øking i skogplantingen i de siste 20 - 25 år. Hvorfor har det vært en slik øking samtidig som folk fortsatt viser manglende entusiasme ?

I hundre år hadde det vært et påtrykk på bygdefolk for at de skulle plante skog. Dette hadde bare begrenset virkning den første tiden. Hovedgrunnen til dette må være at en stor del av de snaumarker det var aktuelt å plante til, ble brukt til beite.

Først etter 2. verdenskrig ble jordbruket rasjonalisert, og ikke minst, redusert. Utmarkene gikk mer eller mindre av bruk. Sammenliknet med å la heiene ligge ubrukt og gro til med bjørkekratt og revelyng, ble skogplantingen lønnsom når man tok de betydelige støtteordningene i betraktning.

Det er eksempler på at skogplantingen har vært til hinder for sauebeite. Når naboene planter til, blir sauene skadedyr og det er vanskelig for de andre naboene å fortsette med å bruke utmarkene til sauebeite. Men hovedtendensen er likevel ikke at saueholdet gikk tilbake på grunn av skogplantingen. Det er det motsatte som har skjedd: Skogreisningen er gått frem etterhvert som utmarken gikk ut av jordbruksdriften.

Alt i alt er det likevel en indirekte sammenheng mellom skogreising og nedgang i sauehold. Slik dette kapitlet viser, har talsmenn for skogreising og talsmenn for avvikling av utmarksjordbruket hatt felles interesser. Kampanjen for rasjonalisering av jordbruket og konsentrasjon om innmark og melkeproduksjon ble sterkt støttet av de som arbeidet for skogreising.

STØTTE-
ORDNINGER
1974

De offentlige støtteordninger har hatt enorm betydning for å fremme skogplantingen. Fra 1900 ytte staten 50% av utgiftene og fra 1964 hele 65%. I tillegg til dette kom de kommunale støtteordninger i forbindelse med skogreisingsplanene. Lindås kommune har betalt 20% av omkostningene og etter 1973 22½%. Austrheim betaler 25%. Dette vil si at grunneierne må ut med bare henholdsvis 12½% og 10% av omkostningene.

Hvis grunneieren selv planter, vil han få en brukbar dagslønn uten å ha noen utgifter.

På denne bakgrunn er det ikke å undre seg over at det har vært plantet mye skog i den siste tid selvom entusiasmen er liten.

HVEM ER TJENT
MED SKOG-
REISINGEN

Hvem er mest tjent med skogreisingen? Av de foregående kapitlene går det fram at småbøndene som eide det meste av det arealet som det var aktuelt å plante til, stort sett viste liten entusiasme for skogplanting. Det følgende kapitlet vil dessuten vise at skogen innenfor dagens økonomiske situasjon gir få arbeidsplasser.

Hvem er det da som først og fremst tjener på den enorme skogreisingen? Vi har ikke i dette skrivet sett det som noen hovedoppgave å utrede dette og har ikke samlet inn tilstrekkelige opplysninger til at vi kan gi noe klart svar på det. Vi har sett at store skogeiere som Heiberg og Løvenskiold har vært sterke talsmenn for skogreisingen.

Skogkommisjonen av 1951 kommer fram til at verdien av de ferdig foredlete skogsprodukter (skurlast, høvellast, tremasse, sellulose og papir) er mer enn seks ganger så stort som skogeierens nettoutbytte. (34)

Dette antyder at industrien sannsynligvis tjener mest på skogsproduksjonen.

Det er eksempler på at storindustrien direkte har gitt støtte til skogreisingen:

I 1952 besluttet A/S Borregaard å støtte skogreisingsarbeidet i Sogn og Fjordane ved å gi rentefrie lån med løpetid inntil 40 år. Selskapet stilte til utsikt å yte slike lån av et fond på 2 millioner kroner, fortrinnsvis til skogreising over store sammenhengende felter, etter at saken i det enkelte tilfelle har vært forelagt fylkesskogsjef, fylkesskogselskap og fylkesmann til uttalelse. (35)

SAMMENDRAG

Etter 1930 kommer staten sterkere inn i bildet i administrasjon og støtte til skogreisingen. Det drives en økende propaganda for saken.

Det blir gjort en rekke offentlige og halvoffentlige utredninger. Hensynet til kystbøndenes tradisjonelle bruk av lyngmarkene blir stadig mindre. Statens politikk er helt på linje med det private, Det Norske Skogsselskaps syn.

Forutsetningen for at de store snaumarksarealene skulle frigjøres til skogplanting var en omlegging i jordbruket fra utmarks- til innmarksbeite fra ekstensiv til intensiv drift, fra uspesialisert drift til konsentrasjon om melkeproduksjon. Dermed fikk forkjemperne for skogreising felles interesser med de som gikk inn for rasjonalisering i jordbruket. Slik skogplantingen ble fremmet, var den ledd i den omfattende strukturrasjonaliseringen i jordbruket som særlig skjedde etter 1950.

Denne utviklingen fremmet myndighetene ved et sterkt og ensidig press. Midlene var lovendringer, utbygging av administrasjon og betydelige støtteordninger.

Tross dette sterke presset viste bøndene liten interesse for å plante skog. Men etter hvert som jordbruket ble lagt om og store utmarksarealer ble liggende praktisk talt ubrukt, valgte mange å plante til med skog. Dette var lønnsomt når de tok hensyn til den økonomiske støtten. Dette betød ikke at bøndene valgte å satse på skogbruk som næring på samme måte som de hadde satset på jordbruk og fiske tidligere.

NOTER TIL KAPITTEL 5.

1. Innstilling IV fra Skogkommisjonen av 1951
Lillehammer 1959.
s. 10-11, 28, 34-35.
2. Stortingsproposisjon nr. 1, 1938, kapittel 667,
s. 10.
3. Innstilling IV fra Skogkommisjonen av 1951
Lillehammer 1959.
s. 10.
4. Innstilling nr. 10 fra Komitéen for myr- og
jordvern i kystbygdene, oppnevnt av Landbruks-
departementet 25. juni 1936:
Utgreiing om jordødeleggelsen ved urasjonell
torvdrift i kystbygdene ----.
Oslo 1946.
s. 7.
5. Innstilling fra utmarkskomitéen, oppnevnt av
Det Norske Skogselskap 12. des. 1939.
Oslo 1945.
s. 8-9.
6. Samme
s. 23.
7. Samme
s. 102.
8. Samme
s. 72-86.
9. Samme
s. 129.
10. Samme
s. 118
11. Samme
s. 123-124.
12. Samme
s. 124
13. Samme
s. 125
14. Stortingsproposisjon nr. 1, 1948
kap. 667.

15. Innstilling fra et av Landbruksdepartementet nedsatt sakkyndig utvalg til behandling av forskjellige spørsmål vedkommende skogreisingen i kystbygdene.
Komitéen ble nedsatt 17. november 1948 og innstillingen gitt 10. november 1949.
s. 1.
16. Samme
s. 20.
17. Samme
s. 48
18. Samme
s. 22-24.
19. Samme
s. 42-43.
20. Samme
s. 44.
21. Samme
s. 44-45.
22. Samme
s. 51.
23. Samme
s. 50-51.
24. Samme
s. 54.
25. Samme
s. 55.
26. Samme
s. 59-60.
27. Innstilling 1 fra Skogkommisjonen av 1951 om skogreising Vestafjells.
Oslo 1952.
s. 11.
28. Samme
s. 17.
29. Samme
s. 15.
30. Samme
s. 20 og 22.
31. Samme
s. 23.
32. Innstilling fra Vestlandskomiteén av 1965 gitt 1969.
s. 14.

33. Tabellene bygger på opplysninger fra Heradsskogmeistaren, fra Revidert førebels skogreisingsplan av 1964 for Lindås og Skogreisingsplan av 1967 for Austrheim.
34. Innstilling 1 fra Skogkommisjonen av 1951 om skogreising Vestafjells.
Oslo 1952.
s. 21.
35. Norges Landbruksøkonomiske Institutt:
Utviklingsmuligheter for små bruk i regnbeltet.
Oslo 1954.
s. 108-109.

6. SKOGPLANTING OG DISTRIKTSUTBYGGING

I dette kapitlet behandler vi en del emner som vi tidligere bare har streift: Har argumentasjonen for skogplanting vært å utvikle en selvstendig næring eller en støttenæring til jordbruk? Hvilken betydning har skogplanting for bosetningen?

LEDD I SELVBERGINGSØKONOMI

Paulson framhever sterkt behovet for skog som støttenæring til en gård hvor selvbergingshusholdet er dominerende (s.31). Skogen skulle ikke gi kontantinntekter, men skulle bidra til at gården ble spart for store kontant-utlegg. Denne form for økonomi har vært i sterk tilbakegang siden Paulson gjorde sin undersøkelse.

STØTTE TIL HANDELSJORDBRUK

Et mer utbredd syn på skogen har vært å se den som ledd i handelsjordbruk/skogbruk ved at skogen ikke bare skulle gi brensel og tremateriale, men også skulle skaffe gården kontantinntekter. Det har også vært framhevet som en fordel at det meste av skogsarbeidet skulle utføres utenom jordbrukssesongen. På den måten ville skogen føre til en jevnere sysselsetting.

Utmarkskomiteén sier f.eks.:

UTMARKSKOMITEÉN

Fra et skogbrukssynspunkt kan det med en viss rett hevdes, at denne sterke fordeling i små enheter gjør det vanskeligere å gjennomføre rasjonelle driftsplaner, og at det ville være lettere å få satt i verk en omfattende skogreisingsplan i større skogkomplekser enn i små gårdsskoger.

På den annen side er gårdsskogene et godt ryggstøt for jordbruket. I store deler av landet dekker gårdsskogene behovet for byggematerialer og brensel. Den høye byggestandard vi har i mange bygder vilde være utenkelig uten gårdsskogen, og atpå til har skogen vært en god sparekasse som har berget gården i et knipetak. Det blir kanskje ikke så rasjonell skogsdrift på denne måten, men den sterke fordeling av skogen på mange mindre gårdsskoger har likevel vært et overmåte verdifullt sosialt gode.

Mange av våre jordbruk har så lite dyrket jord, at de neppe kunde bestå som selvstendig næringsvei uten skog til. Det må også regnes som en fordel at skogsdriften skaffer arbeid på den tid av året da arbeidsbehovet i jordbruket er minst, og på den måten utjevner arbeidstilhøva i bygdene.

Således som jord og skog er fordelt hos oss, har i det store og hele jordbruket og skogbruket felles interesser. Det kan nok være at det vilde være noe lettere å sette i gang og å administrere skogreisning i større skogkomplekser, men på den annen side er skogreisning en så vidt langsiktig og kostbar oppgave, at det vil være av stor betydning å kunne appellere til privat initiativ og mobilisere privat arbeid og kapital i størst mulig utstrekning. Meget av arbeidet er også vel skikket som utfyllingsarbeid for jordbruket og kan på den måten gjøres billigere enn ved leiet hjelp. Eller for å si det på en annen måte: en kan ta fatt på oppgaver som kanskje ikke vil være direkte lønnsomme, men som likevel i det lange løp kan få betydelig økonomisk verd, således som f.eks. skogplantning på mer utsatte steder langs kysten. (1a)

STORTINGS-
PROP. 1948

I skogdirektørens uttalelse gjengitt i stortingsproposisjon nr. 1 1948, heter det blant annet:

Et vellykket plantefelt på 15 mål på god bonitet vil, når det er tilvokset, løse spørsmålet om tilstrekkelig virke på en gård. Et areal på 150 mål i tilvokset stand vil kunne skaffe kontante inntekter til gårdsdriften på en vestlandsgård. Tilplanting av den del av de gode jordboniteter som ikke trengs til oppdyrking eller beitekultur, vil kunne skape en skogproduksjon som foruten å dekke landsdelens behov for trevirke vil kunne avgi store kvanta til industriell foredling eller eksport. Inntektene av denne produksjon vil i høy grad underbygge landsdelens økonomi på samme tid som det har betydning for hele landet.

Det nevnes at de ytre områdene først og fremst vil gi hus-trevirke mens de midtre og indre distriktene gir mer overskudd til salg.

Skogen blir med andre ord sett på som støttenæring både innenfor en tradisjonell, ekstensiv driftsform og i en moderne, spesialisert drift.

SKOGKOMMI-
SJON 1951

I Skogkommisjon av 1951 nr. 1 sees skogen som erstatning for de arbeidsplassene som går tapt ved den økende rasjonalisering i jordbruket og nedgang i sauehold:

Arbeids-
plasser

Med den utvikling som har funnet sted i jordbruket etter krigen er forholdene mange steder Vestafjells blitt vanskelige. Den form for jordbruk som har vært drevet, har stort sett vært meget arbeidskrevende, og med de sterkt stigende lønninger har den herværende driftsmåte mange steder blitt ulønnsom. Det økonomiske utbytte i jordbruket er også etter hvert blitt større pr. arealenhet for de større enn for de mindre bruk, og som påpekt er brukene Vestafjells gjennomgående svært små. Når det gjelder saueholdet som en er så avhengig av på Vestlandet, så gir dette nå dårlig avkastning i kystbygdene (jfr. Norges Landbruksøkonomiske Institutt: Driftsgranskinger i jordbruket). (1b)

Forholdene Vestafjells gjør at bygdene og befolkningen må se seg om etter nye utveier til å bedre sine eksistensmuligheter, og her er det skogreisningen på lang sikt kan bli dem til uvurderlig hjelp. (2)

Landbruks-
øk. Inst.

Landbruksøkonomisk Institutt går i meldingen "Utviklingsmuligheter for små bruk i regnbeltet" fra 1954 inn for skogbruk som støttenæring til rasjonaliserte familiebruk. (3)

SKOGDRIFT
EGEN
SEKTOR

Samtidig med dette er det sterke krefter som arbeider for et skille mellom jordbruks- og skogbruksnæringene. Skogsdriften blir da sett på som en egen økonomisk sektor. Plantefeltene bør være store for å muliggjøre en rasjonell drift. Nedenfor vil det bli gjengitt en del prinsipielle syn på skogsdrift. De gjelder ikke først og fremst forholdene i Nordhordland hvor eiendommene er små, men angår mer den almenne skogspolitikken. Likevel har de betydning for skogsøkonomien også i de ytre strøk.

Allerede den store skogeieren Axel Heiberg gikk med sterke ord mot det tradisjonelle synet på skogen som ledd i yrkeskombinasjonene. I et foredrag holdt i 1914 uttaler han bl.a. dette om skogen som binæring til jordbruk:

Jeg vil uttale ønsket om, at landbruket maa gaa forover, gaa frem, lære at staa paa egne ben uten at behøve at trønge sig inn paa skogbrukets gebet med love og forordninger, forordninger og love, som f.eks. dette siste lovforslag, om at hver gaard skal ha sin skog. Dette er jo en falliterklæring for jordbruket, at det ikke kan bestaa uten skog.

Skogen maa ikke stykkes ut i altfor smaa lapper da opphører den at være skog; den blir lett skamhugget i et knipetak for penger. Skogen bør forbli på solide skogeieres hender, på deres hender, som gjør skogskøtselen til en hovednæring; da skaffer den aarvisst arbeide for huggere og kjørere, fløtere og grøftegravere, skaffer landbrukets mænd sikre indtægter den lange vinter med tømmerkjøring. (4)

Heibergs uttalelse gjelder riktignok ikke de ytre kyststrøk på Vestlandet. Men det økonomiske syn som ligger bak, har også betydning for planlegging i de ytre områdene. Et slikt syn gjør seg stadig mer gjeldende i de offentlige innstillinger selv om det ikke brukes like sterke, og entydige ord som hos Heiberg.

JORDLOVEN

Jordloven av 1928 hadde gitt adgang til ekspropriasjon av skog som tillegg til jordbruk for å dekke husbehov. I jordloven av 1955 forlattes imidlertid husbehovsprinsippet, men det gis adgang til å ekspropriere skog for å gi en gård ekstrainntekter slik at det blir en økonomisk selvstendig enhet. Dermed støttes ennå synet på skog som støttenæring. § 29 i jordloven av 1955 sier blant annet:

Tileigninga kan ta sikte på å skipa til serskilde skogar for einskilde bruk eller sams skog for fleire bruk som treng skog for å bli store nok til å gi eigaren og huslyden hans trygge økonomiske kår. (5)

Myndighetenes syn på dette endres etter hvert.

SKOGKOMMI- SJON 1951

Skogkommisjonen av 1951 drøfter spørsmålet i sin fjerde innstilling og veier mot hverandre jordbrukets interesser og hensynet til skogen som råstoffkilde for en eksportindustri og hensynet til arbeidsplassene.

Rasjona-
lisering

Kommisjonen framhever ønsket om strukturrasjonalisering både i jord- og skogbruk. Alt i alt tillegges kombinasjonsnæringer mindre vekt enn før blant annet på grunn av økende internasjonal konkurranse. Behovet for å ha store skogseiendommer understrekes. Skogkommisjonene kommer derfor fram til at det sjelden er aktuelt å ekspropriere skog for å gjøre gårdsbruk til økonomisk selvstendige enheter. (En stor del av skogplantingen vil imidlertid få en slik funksjon).

Det nevnes at jordbruket skaper mer arbeid pr. arealenhet enn skogbruket. Men i tider med full sysselsetting er det å skaffe arbeid ikke noe mål i seg selv. I tider med underbeskjeftigelse kan saken stille seg anderledes. Det er på lang sikt næringens lønnsevne det kommer an på, heter det. (6)

ODELTINGS-
PROP. 1954

Skogsarbeid
som helårs-
yrke

I Odeltingsproposisjon nr. 55, 1954 kommer en fram til en tilsvarende konklusjon. Der nevnes det også at skogsarbeidet mer og mer går over til helårsjobb, noe som ikke er mulig dersom skogen er delt i mange enheter. Departementet sikter her til at stadig færre driver skogsarbeid i egen eller andres skog i sesongen som støtte til gårdsbruk. Stadig mer av skogsarbeidet blir gjort av fast ansatte folk. Det er underforstått at Departementet vil støtte denne utviklingen.

STORTINGS-
PROP. 1948

Også i Stortingsproposisjon nr. 1 1948 framheves behovet for fast ansatte lønnsarbeidere i skogbruket på Vestlandet i tillegg til skogeierene:

Ved siden av nevnte spørsmål er selvsagt spørsmålet om nødvendig arbeidskraft og tilstrekkelig faglig bistand, de viktigste spørsmål. Hva arbeidskraften angår må man nok regne med at den største del av arbeidet må utføres av eierne med egen arbeidskraft, men man må kunne regne med en meget god støtte av ungdomslag, skoler, militære etc.

For å få knyttet til skogreisningen stedlig arbeidskraft må det legges an på å skaffe skikkede folk fast arbeid det hele år. Flere naboer kan i fellesskap leie folk og sikre dem fast arbeid fortrinnsvis i skogen. Det bør også opprettes arbeidsgjenger med dyktig ledelse som kan drive rydning, skogkultur, innhegning m.v. på akkord. En slik ordning vil i høy grad avlaste de faste forstmenns befatning med ledelse av nevnte arbeid.

En nøktern undersøkelse av arbeidskraftspørsmålet er nødvendig for å få et grunnlag for bedømmelse av hvor mange planter som årlig må til for skogkulturarbeidet. (7)

VESTLANDS-
KOMITÉEN
1969

I Vestlandskomiteéns innstilling fra 1969 nevnes det at ca. halvparten av kulturarbeidet, avvirking og frakt av tømmer i Vestland fylkene utføres av eierne selv, resten utføres av lønnsarbeidere.

Vestlandskomiteén sier ellers dette om skogen som faktor i yrkeskombinasjoner og for å opprettholde spredt bosetning.

Skogressursene i landsdelen ligger spredt. De er delt på mange eiere, vesentlig bønder, som i stor utstrekning har nyttet skogen som arbeidsplass de tider av året da arbeidskraftbehovet i jordbruket har vært relativt lite. På grunn av disse forhold har skogbruket fått stor betydning for utformingen av bosettingsmønsteret i landsdelen.

Den sterke mekanisering som etterhvert er blitt nødvendig i jordbruket, har mange steder blitt mulig nettopp p.g.a. kombinasjon av jord- og skogbruksdrift. Kombinasjonsdriften kan imidlertid sammen med et ikke lite utbredt syn på skogen som verdireserve, ofte resultere i at skogsdriften fra et rent forstlig driftsmessig synspunkt ikke alltid blir rasjonell.

Komiteén antar at det vil være nødvendig å gjennomføre ethvert produksjonsfremmende og kostnadssenkende tiltak for å oppnå en optimal utnyttelse av våre skogressurser, (jord og bestand), og antar at man ved rettledning og opplæring, samt opplysninger om arbeidsdeling og samvirke i våre gårdsskoger, vil kunne oppnå mye.

Komiteén vil tro at arbeidsdeling og samvirke også kan gjennomføres på en slik måte at det kan medvirke til å opprettholde og styrke en

ønsket spredt bosetting, selv om det også kan åpne større muligheter for å sette inn ikke stedbunden arbeidskraft. Det er neppe tvil om at en stor del av skogressursene vil kunne utnytted selv ved vesentlig endring i bosettingsmønsteret. Komitéen mener at man i alle fall så langt det er forenlig med driftsøkonomiske prinsipper, bør ta sikte på å utnytte våre skogressurser slik at de kan medvirke til å styrke eksisterende bosetting.

I dag er en usedvanlig svak utnytting av stående skogressurser karakteristisk for skogbruket i landsdelen. Både når det gjelder barskog og lauvskog er det ressurser for vesentlig større hogst. Riktignok regnes bare en liten del av lauvskogen å kunne drives med rotnetto når det baseres på leiet arbeidskraft, men det skal mange steder liten prisøkning til, eller bare endring i driftsmåten for å snu på dette forhold. En vesentlig del av skogen vil imidlertid gi arbeidsinntekt som er betydelig over det jordbruksdriften gir mange steder.

Komitéen mener det er av stor betydning for å styrke spredt bosetting at det snarest søkes gjennomført tiltak for å forsere avvirkingen i landsdelens skogressurser. Det vil ikke bare gi øyeblikkelig økonomisk effekt, men har også en mer langsiktig indirekte virkning ved at sterkere hogst er en forutsetning for raskere gjennomføring av skogreisningsplanene.

Skogreisningen er nå i godt gjenge, og har medført at sysselsettingen i skogbruket de siste år har øket.

Det er imidlertid grunn til å peke på at det fra et forstlig synspunkt er ønskelig å forsere skogreisningsarbeidet ennå mer. Etter at det er gjennomført vil drivverdig skogareal i landsdelen være fordoblet og årlig produksjon 8-doblet. Effektiviseringstiltak i næringen antas imidlertid å medføre at man ikke kan regne med mer enn godt og vel fordobling av arbeidskraftbehovet i skogbruket etter at skogreisningen er gjennomført. (8)

Den litteraturen som her er gjennomgått er ikke entydig. Særlig er Vestlandskomitéen uklar når det gjelder den virkning de mener skogen vil ha og den virkning de ønsker. Komitéen motsier seg selv flere ganger i behandlingen av skogbruket. Men rent alment er som kjent Vestlandskomitéens syn å konsentrere bosetningen om vekstsentra.

SKOG SOM
BOSETNINGS-
FAKTOR

Alt i alt framheves i utredningene stadig mer behovet for å skille skog- og jordbruk og for å følge rent drifts-økonomiske prinsipper. Skogbruk som binæring til jordbruk i egen eller andres skog blir stadig mindre aktuell og arbeidskraftbehovet i skogen går ned. Denne økonomiske og tekniske utvikling gjør at skogen får mindre betydning for å opprettholde bosetningen.

Det nevnes bl.a. at skogen kan drives ved "å sette inn ikke stedbunden arbeidskraft" og at "en stor del av skogressursene vil kunne utnyttes selv ved en vesentlig endring i bosetningsmønsteret". (Vestlandskomiteén). Med dette menes det vel at en rasjonalisert skogsdrift ikke forhindrer en økende sentralisering i befolkningen. Når skogen ikke er støttenæring til gården, kan arbeidet utføres av folk som ikke bor på stedet. Effektiviseringstiltak har dessuten ført til at arbeidskraftbehovet blir mindre enn tidligere beregnet.

Det er derfor tvilsomt om det er mulig som det sies av Skogkommisjonen av 1951(s.72) at skogreisingen på lang sikt kan bli til "uvurderlig hjelp" for befolkningen på Vestlandet og at skogen kan erstatte arbeidsplasser som går tapt ved rasjonalisering av jordbruket.

LINDÅS OG
AUSTRHEIM

Hvilken betydning har skogen i dag som støttenæring i Lindås og Austrheim kommuner ?

I Austrheim er den plantete skogen ennå ikke hogstmoden, bortsett fra buskfuruplantingene som har liten økonomisk betydning, (se s.62). I Lindås er det derimot både naturlig og plantet skog som er hogstmoden.

Etter det en kan forstå, fungerer skogen i liten grad som støttenæring til gård. Hele økonomien med yrkeskombinasjoner er på retur i området, og de som eier hogstmoden skog, har liten interesse for å drive skogsarbeid på egen eiendom. Det er vanskelig å få tak i arbeidskraft både til planting og avvirking av skog. Det aller meste av planting skjer nå ved hjelp av leid arbeidskraft som skogreisingslederen administrerer.

Den tariffbestemte timelønnen for skogsarbeid er kr. 14,50 (januar -74). Det er ikke lett å få tak i folk på slike betingelser, særlig når det betales 2 - 3 ganger så mye på Mongstad-anlegget. Plantingen skjer på akkord, der kan en oppnå noe høyere timelønn. Også før Mongstad-utbyggingen var det vanskelig å få tak i nok arbeidskraft og den lave avvirkingen er karakteristisk for hele Vestlandet.

Man har ikke kommet fram til noen løsning på problemet. Det kan bli aktuelt med faste gjenger som driver skogsarbeid hos de mange skogeiere, og kommunen kan kanskje tilby dem en minsteinntekt. (9)

SAMMENDRAG

Det har vært argumentert for skogreising både som støttenæring til jordbruk og som selvstendig næring.

Som støttenæring skulle skogen gi materialer og brensel til gårdens eget bruk eller arbeid og biinntekter i den tiden av året det var minst arbeid på gården. Men innenfor den teknologi og økonomi som nå fremmes i jord- og skogbruk, er en slik yrkeskombinasjon stadig mindre lønnsom for bøndene. I stedet er tendensen mer og mer at skogen gir helårsarbeid til en liten gruppe arbeidere med sterkt mekanisert teknisk utstyr. Dermed vil skogen gi et lite antall arbeidsplasser, samtidig som en slik produksjonsform ikke bidrar til å støtte opp om en spredt bosetning.

Dette hindrer selvsagt ikke at skogen i seg selv er en verdifull ressurs som med andre driftsformer kan utnyttes til større fordel for distriktene.

NOTER TIL KAPITTEL 6.

- 1a. Innstilling fra Utmarkskomiteén.
Oppnevnt av Det Norske Skogselskap 12. desember 1939.
Oslo 1945.
s. 15.
- 1b. Norges Landbruksøkonomiske Institutt:
Driftsgranskinger i jordbruket 1951-52.
Oslo 1953.
Del II, s. 12-13.
2. Innstilling 1 fra Skogkommisjonen av 1951 om
Skogreising Vestafjells.
Avgitt 1952.
s. 15.
3. Norges Landbruksøkonomiske Institutt:
Utviklingsmuligheter for små bruk i regnbeltet.
Oslo 1954.
4. Konsul Axel Heiberg: Foredrag holdt den 25. juni
under skogbrukets uke, utstillingen 1914.
Bilag til Tidens Tegn nr. 179.
Kra. 1914
s. 7.
5. M. Sterri: Jordloven.
Oslo 1955
s. 159.
6. Innstilling IV fra Skogkommisjonen av 1951.
Forslag til retningslinjer for skogpolitikken.
Lillehammer 1959.
s. 49-56 og 71-72.
7. Stortingsprop. nr. 1 1948
Kap. 667.
8. Innstilling fra Vestlandskomiteén av 1965,
avgitt 1969.
s. 80-81.
9. Artikler i "Strilen", bygdeblad for Nordhordland,
6/12-73: Vestlandsbonden må lære seg til å sjå skogen
som ei inntektskjelde.
22/1-74: Skogsdrift i Hordaland.

7. KONKLUSJON

I de siste hundre år har det vært en intens kampanje for å plante skog i de skogbare kyststrøk på Vestlandet. Skogreisingen har sammenheng med den politiske utviklingen og utviklingen av primærnæringer og industri.

RASJONALI- SERING AV JORDBRUKET NØDVENDIG

Forutsetningen for en omfattende skogreising i de trebare distrikter på Vestlandet, var at jordbruket ble rasjonalisert. En måtte komme bort fra de tradisjonelle, ekstensive næringer med "høstingsbruk". Storparten av utmarka måtte tas ut av jordbruksproduksjonen og i stedet plantes til med skog. Et av hovedargumentene for å anlegge kulturbeiter for kyr var å frigjøre arealer til skogreising.

Dermed fikk skogssakens talsmenn felles interesser med de som arbeidet for en omlegging av jordbruket til et spesialisert handelsjordbruk med hovedvekt på melkeproduksjon hvor kulturbeiter erstatter utmarksbeiter.

En tilsvarende omlegging av saueholdet skapte større problemer. Det var strid mellom skogens og sauebeitets folk.

STRID OM SKOG- REISINGEN

Det har i det hele tatt stått strid om skogreisingen. Konflikten er lite omtalt i de offentlige og halvoffentlige dokumentene vi har gjennomgått, den må en nærmest slutte seg til mellom linjene.

Bøndenes motstand mot skogreising vises ved at de fortsetter de gamle driftsformer i ganske stor grad og planter lite skog til tross for støtteordninger og propaganda.

STATEN STØTTER SKOGREISINGEN

Staten har i det alt vesentlige støttet skogreisingen. I de offentlige utredninger er likevel beiteinteressene nevnt, og også bruken av vinterbeite. Men utmarksbruket blir mer og mer sett på som en driftsform en må komme bort fra.

Statens rolle har vært å styrke skogssaken. Representanter for de store skogeiere har spilt en betydelig rolle i de forskjellige offentlige og halvoffentlige komitéer som er nedsatt i forbindelse med skogssaken.

Vanligvis har myndighetene tatt det for gitt at skogplantinger var et gode, og en har først og fremst diskutert hvordan en skulle intensivere plantingen.

STATENS
VIRKE-
MIDLER

Noen av de viktigste virkemidlene staten har brukt for å fremme skogssaken er:

1. Utbygging av skogadministrasjonen.
2. Opplæring, undervisning og propaganda.
3. Vitenskapelig forsøksvirksomhet.
4. Produksjon av planter.
5. Dekke utgifter til selve skogreisingen.
6. Endring av lovene.
7. Den omfattende økonomiske kartlegging og planlegging som har foregått fra 1950-åra, har vært et viktig middel til å fremme skogreising og rasjonalisering i jordbruk.

TRELAST
TIL IN-
DUSTRIEN

TRELAST
TIL SELV-
BERGING

Behovet for trelast til industrien har hele tiden vært et viktig argument for skogreising. Ellers har argumentene endret seg. Fram til 1950-åra var behovet for brensel i de treløse distriktene et viktig argument. I det hele tatt skulle skogen i de ytre distriktene først og fremst gi brensel og materialer til bruk på gården. I områder lengre inne med bedre bonitet skulle skogen gi et betydelig overskudd til salg. Men i begge tilfelle var skogen ment å være ledd i et kombinert jord- og skogbruk hvor bøndene eide sine egne skogsteiger og selv arbeidet der i den års-tiden jordbruket ga minst arbeid.

SKOG SOM
EGEN NÆRING,
RASJONALI-
SERING

Samtidig har det gjennom hele skogplantingsperioden vært talsmenn for at skogen skulle være en egen næring adskilt fra jordbruket. En slik "sektoroppfatting" gjorde seg stadig sterkere gjeldende. Den har sammenheng med rasjonaliseringen i skogsdriften. Tendensen til fast ansatte lønnsarbeidere med effektivt teknisk utstyr øker. Dermed gir skogen, i likhet med jordbruket, stadig færre arbeidsplasser. Muligheten for rasjonalisering er større i skogbruk enn i jordbruk i vestnorsk natur fordi arbeidet kan utføres av gjenger som drar rundt fra sted til sted og bruker det samme tekniske utstyret. Noe slikt lar seg neppe gjennomføre i jordbruket. En slik rasjonalisering kan skje i skogbruket selv om skogen er delt på mange eiere. Myndighetene har sett det som sin oppgave å styrke denne utviklingen.

GJENNOM-
BRUDD ETTER
1950

I tiden etter 1950 er store utmarksarealer frigjort fordi gårdene enten er rasjonalisert eller lagt ned. Dette betød det virkelige gjennombruddet for skogreisingen.

HVA OPPNÅR
VI MED
SKOGREISING?

Det er naturlig å spørre: Hva oppnår vi med skogreising ?

Fordeler
med skog-
reising

Skogen har en rekke åpenbare fordeler. Mange av utmarksområdene i kystdistriktene har lite jordsmonn. Skogen bygger opp jordsmonnet. Dette gjelder særlig buskfurua. Rent økologisk er dessuten skogs- og annen planteproduksjon en mer effektiv utnyttelse av naturen enn husdyrhold.

Et viktig argument for skogreising er det store behovet for trelast. Norge importerer idag en hel del trelast fra utlandet.

Skog og
bosetning

Er skogreising med betydelig støtte fra stat og kommuner et godt egnet middel til distriktsutbygging ? Vil skogen bidra til å fremme en desentralisert bosetning ?

Få arbeids-
plasser

Det er en kjent sak at typiske skogsdistrikter på Østlandet har en glissen bosetning. I løpet av den siste tids rasjonalisering er arbeidsplassene blitt sterkt redusert og

distriktene er nå berømt for de mange pendlerne. Skogen vil neppe gi fler arbeidsplasser på Vestlandet enn på Østlandet.

Sentralisering

Et annet moment er at skogen ikke nødvendigvis må drives av den stedege befolkning. Dersom arbeidet utføres av faste gjenger som drar fra sted til sted, er det ingenting i veien for at de kan ha sin bolig langt fra arbeidsplassen. Skogbruket vil derfor, i motsetning til jordbruket, ikke bremse på sentraliseringen i bosetningen.

Nettopp dette påpekes bl.a. av Vestlandskomiteén. I komitéens innstilling blir linjene trukket opp for en tettstedsvekst. Argumentene for dette er "næringslivets økende kontaktbehov" og dessuten "et mer variert forbruksmønster" i befolkningen.

Tettstedsvekst

En rasjonalisert skogsdrift lar seg lett forene med tettstedsvekst. Det samme gjelder den industrien som skogen etter hvert gir grunnlag for. Alt i alt vil skogreisingen støtte opp under den økonomiske og politiske utvikling som Vestlandskomiteén går inn for.

MOTSTAND MOT UT- VIKLING

Denne utviklingen har i de siste år møtt sterk motstand. Det er blant folk flest i Norge i dag et utbredd ønske om å opprettholde og styrke en spredt bosetning. Det hevdes at et viktig middel til dette vil være å hindre fortsatt nedgang i jordbruksbefolkningen. Da vil en skogsdrift, slik den er skissert opp foran, være lite egnet. Også når det gjelder den nasjonale og internasjonale utnyttelsen av naturressursene har folk forandret syn.

Jordbruk og de lokale ressurser

Den gamle høstingsdriften i jordbruket er slutt. De fleste bønder som satser relativt sterkt på jordbruk, driver hovedsaklig melkeproduksjon på grunnlag av kulturbeiter og importert kraftfôr. Utmarka spiller i dag liten rolle i jordbruket. Det er blitt et "innmarksjordbruk". Et kart over de små dyrkede arealene sammenlignet med de store utmarksviddene viser at et slikt jordbruk bare utnytter en

en brøkdelen av jorda og ^{bl.a.} derfor vil gi få bærekraftige bruk. Dessuten er en slik driftsform i høy grad avhengig av nasjonale og internasjonale prisforhold. Situasjonen er i dag at jordbruket i Lindås og Austrheim er på så sterk tilbakegang at man nærmest kan kalle det avvikling.

Etter det som her er skrevet, har verken jordbruk eller skogbruk i sin mest spesialiserte og rasjonaliserte form skapt mange og stabile arbeidsplasser i primærnæringene.

Mange ting taler for et jordbruk som utnytter naturforholdene mer variert. Det vil i første rekke si å trekke de store utmarksviddene inn igjen i produksjonen. Det er neppe realistisk å vende tilbake til den tradisjonelle driftsform hvor lynchheiene ble brukt både til fôr og beite for sau og kyr. Det er først og fremst sauebeite som er aktuelt.

Fordelen med utmarka i kystområdene på Vestlandet er det milde klima som gir en lang beitesesong. Sauehold er imidlertid i dagens situasjon relativt lite lønnsomt, og fortjenesten er mindre i de ytre enn de indre distriktene. Derfor er ikke sauehold i stor stil i dag en aktuell driftsform i Lindås og Austrheim. Årsaken til dette er bl.a. at myndighetene ikke har vist en tilsvarende interesse for sauer som f.eks. melkekyr eller skog. Dersom en ved forskning og støtteordninger la forholdene til rette for et utvidet sauehold, er det sannsynlig at en kunne finne fram til en utnyttelse av utmarkene som tjente lokalbefolkningens interesser bedre enn skogen. Det vil være behov for å komme fram til saueraser som er bedre egnet til vinterbeite. En må også løse problemet med sommerbeitene, eventuelt ved en effektiv organisering av fjellbeite.

Øke mat-
varepro-
duksjonen

En slik driftsform ville ikke bare skape flere og mer stabile arbeidsplasser, men også øke matvareproduksjonen. Både i nasjonal og global sammenheng er dette et argument som i det siste er blitt sterkt framhevet. Med tanke på eventuelle kriser er vi tjent med at landet øker selvbergingsgraden

på matvarer. Globalt sett er det viktig å styrke matvareproduksjonen. Så lenge det ikke er aktuelt å utnytte tre-massen direkte til mat, er det sterke argumenter som taler for sauehold framfor skogreising på Vestlandet.

Konflikten er imidlertid ikke bare mellom sauehold og skog. Det finnes store utmarksarealer, særlig myrområder, som det er aktuelt å dyrke opp. Også slike områder planlegges i dag plantet til med skog.

FISKE OG SKOGBRUK

Primærnæringene har fått sterkt redusert betydning som arbeidsplass i Nordhordland etter 1950. Det er ikke bare jordbruket som er gått tilbake, men også fisket. Større mekanisering førte til at også fisket ga færre arbeidsplasser. I 1958 forsvant silda fra Vestlandskysten og en god inntekt i et par vintermånedene for en stor del av distriktets mannlige befolkning falt dermed bort.

En kunne tenke seg at skogen kunne bli en erstatning for de tapte arbeidsplasser i fisket. Men ut fra det som allerede er sagt, vil skogens betydning for folk flest i distriktet overhode ikke kunne sammenlignes med fisket.

OLJEN OG JORDBRUKET

Det norske næringsliv er i dag sterkt preget av investeringer og utbygginger i forbindelse med oljen. En stor del av arbeidskraften må nødvendigvis tas fra jordbruket. Dette gjelder ikke minst Lindås og Austrheim kommuner. I en slik situasjon står jordbruket svakt og det kan synes håpløst å gå inn for en styrking av jordbruket. Skogen krever mindre arbeidskraft og kommer derfor i liten konflikt med oljeindustrien.

Kommunene er imidlertid neppe tjent med at storparten av arbeidsplassene står og faller med oljeindustrien. En slik ensidig økonomi gjør distriktet ekstra sårbart. Når oljen en gang tar slutt, kan dette få katastrofale følger. Å bygge ned jordbruket og andre næringer til

fordel for oljeindustri er på lang sikt uansvarlig. Skogen kan neppe bli den effektive ressurs som distriktene faller tilbake på når det er slutt på oljen. Til det gir skogen alt for få arbeidsplasser. Å styrke jordbruket vil være langt mer effektivt.

IKKE ENTEN-
ELLER, MEN
BÅDE-OG

Vi mener etter dette at det er behov for å ta opp myndighetenes skogreisingspolitikk til debatt. Staten og kommunene betaler betydelige summer til skogreising uten at det er gjort rede for om dette er den mest effektive måten å styrke bygdefolks økonomi og dermed opprettholde en spredt bosetning. Vi tror at andre former for utnyttelse av utmarkene bør utredes. Ikke minst gjelder dette de ytre kystområdene hvor de milde vintrene gir spesielle forutsetninger for beite.

Men det vil ikke under noen omstendighet bli snakk om enten skog eller snaumark, men både og.

De argumentene som her er brukt, gjelder på den ene side skogbruk slik som det faktisk drives innenfor dagens økonomi og på den annen side en form for sauehold som ikke drives i dag og som for de fleste bønder ikke er aktuelt. Den form for sauehold i stor stil som her antydes, er bare aktuell dersom myndighetene satser på å forske i egnete saueraser og legger forholdene til rette for en slik driftsform.

En mer rettferdig sammenligning mellom skogsdrift og sauehold på utmarksbeiter ville derfor kreve at vi også utredet hvilken verdi skogsdrift kan ha som arbeidsplass dersom forholdene er lagt bedre til rette for det enn i dag.